

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Martin Toplišek

Kosovo: desetletje gradnje miru in pot do neodvisnosti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Martin Toplišek

Mentor: doc. dr. Milan Brglez

Kosovo: desetletje gradnje miru in pot do neodvisnosti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Posvečam staršem, ki mi vedno stojita ob strani. Hvala vama.

Martin

Kosovo: desetletje gradnje miru in pot do neodvisnosti

Diplomsko delo obravnava etnični konflikt na Kosovu in vlogo mednarodne prisotnosti med postkonfliktno misijo gradnje miru, ki jo je odobril Varnostni svet Združenih narodov. Naloga najprej identificira različna teoretična razumevanja ključnih konceptov, kot so etničnost, etnični konflikt in gradnja miru. Nato nadaljuje z raziskovanjem zgodovinskih in demografskih vidikov spora med Albanci in Srbi v pokrajini, nakar po predstavitvi razvoja dogodkov, ki so pripeljali do Natove akcije bombardiranja razpravlja o naravi in strukturi mednarodne misije, ki je sledila. Diplomsko delo želi pojasniti na kakšen način je Misija Združenih narodov na Kosovu (UNMIK) vplivala na vprašanje končnega statusa Kosova. Na podlagi analize velikega obsega pristojnosti, ki ga je držala v svojih rokah mednarodna prehodna uprava, diplomatska naloga zagovarja stališče, da so različne politike uprave pripomogle k stvaritvi *de facto* neodvisne države, kar je hkrati v veliki meri prispevalo k vtisu, da je Kosovo na svoji dokaj naravni in nepovratni poti do neodvisnosti.

Ključne besede: etnični konflikti, gradnja miru, Kosovo.

Kosovo: A Decade of Peacebuilding and the Path towards Independence

The thesis discusses the ethnic conflict in Kosovo and the role of the international presence during the post-conflict peacebuilding mission the United Nations Security Council had authorized. It begins with identifying various theoretical understandings of the key concepts such as ethnicity, ethnic conflict and peacebuilding. It then continues with examining the historic and demographic aspects of the conflict between Albanians and Serbs in the province, and following the presentation of the developments that led to NATO bombing campaign, it discusses the nature and structure of the international mission that ensued. The thesis seeks to explain how the United Nations Mission in Kosovo (UNMIK) influenced the pending question of Kosovo's final status. Based on the analysis of great amount of authority the international interim administration held during the mission, an argument is put forward in the thesis that different policies of the administration have assisted in creating a *de facto* independent country, which in turn became a mayor contribution to the impression that Kosovo is on its rather natural and irreversible path towards independence.

Key terms: ethnic conflicts, peacebuilding, Kosovo.

KAZALO VSEBINE

SEZNAM KRATIC.....	5
1 UVOD.....	7
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA IN PREDMETA PREUČEVANJA.....	7
1.2 HIPOTEZA.....	8
1.3 METODOLOŠKI OKVIR.....	8
1.4 STRUKTURA NALOGE.....	9
2 OPREDELITEV POJMOV.....	10
2.1 NOTRANJI ETNIČNI KONFLIKTI.....	10
2.1.1 Notranji etnični konflikti po koncu hladne vojne.....	12
2.1.2 Etničnost.....	14
2.2 MIROVNE OPERACIJE.....	16
2.2.1 Gradnja miru.....	18
2.2.2 Kritike gradnje miru.....	21
3. KOSOVO IN ALBANSKO-SRBSKI ODNOSI SKOZI ZGODOVINO.....	24
3.1 NADOBLASTI NA KOSOVU.....	25
3.1.1 20. stoletje.....	28
3.2 DEMOGRAFSKI DEJAVNIK.....	32
3.3 ETNIČNOST – VZROK ALI SREDSTVO SPORA?.....	35
4. UPRAVLJANJE KONFLIKTA NA KOSOVU.....	41
4.1 GRADNJA MIRU NA KOSOVU.....	42
4.1.1 Splošna načela za povojne dejavnosti.....	42
4.1.2 Resolucija 1244.....	43
4.1.3 UNMIK.....	47
4.2 GRADNJA DRŽAVE.....	49
4.2.1 Pot do samouprave.....	50
4.2.2 Pot do neodvisnosti.....	52
5 ZAKLJUČEK.....	53
6 LITERATURA.....	56

SEZNAM KRATIC

AVNOJ	<i>Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije</i> (Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije)
BiH	Bosna in Hercegovina
CIA	<i>Central Intelligence Agency</i> (Centralna obveščevalna agencija)
DLK	Demokratska liga Kosova
DPKO	<i>United Nations Department of Peacekeeping Operations</i> (Oddelek Združenih narodov za operacije ohranjanja miru)
EP	Evropski parlament
EU	Evropska unija
GS	Generalna skupščina Organizacije Združenih narodov
KFOR	<i>Kosovo Force</i> (Mednarodna varnostna sila)
KPJ	Komunistična partija Jugoslavije
Kraljevina SHS	Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev
KVSE	Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi
Nato	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> (Organizacija severnoatlantskega sporazuma)
OVK	Osvobodilna vojska Kosova
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija Združenih narodov
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
UL	Ustanovna listina Organizacije Združenih narodov
UNDOF	<i>United Nations Disengagement Observer Force</i> (Opazovalna sila Združenih Narodov za nadzorovanje umika)
UNFICYP	<i>United Nations Peacekeeping Force in Cyprus</i> (Sila Združenih Narodov za ohranjanje miru na Cipru)
UNHCR	<i>United Nations High Commissioner for Refugees</i> (Visoki komisariat Združenih narodov za begunce)
UNMIK	<i>United Nations Mission in Kosovo</i> (Misija Združenih narodov na Kosovu)
UNMOP	<i>United Nations Mission of Observers in Prevlaka</i> (Misija opazovalcev Združenih Narodov na Prevlaki)

UNOMIG	<i>United Nations Observer Mission in Georgia</i> (Opazovalna misija Združenih Narodov v Gruziji)
UNPREDEP	<i>United Nations Preventive Deployment Force</i> (Sila Združenih narodov preventivne napotitve v Makedoniji)
UNTSO	<i>United Nations Truce Supervision Organization</i> (Organizacija Združenih Narodov za nadzorovanje premirja)
VB	Velika Britanija
ZDA	Združene države Amerike
ZN	Združeni narodi
ZRJ	Zvezna republika Jugoslavija
ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik

1 UVOD

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA IN PREDMETA PREUČEVANJA

Osrednji predmet preučevanja pričujočega diplomskega dela je mednarodna operacija postkonfliktne gradnje miru (*peacebuilding*), ki jo je mednarodna skupnost v okviru upravljanja konflikta na Kosovu pričela izvajati tako rekoč nemudoma po končanem vojaškem posredovanju Organizacije severnoatlantskega sporazuma (Nato - *North Atlantic Treaty Organization*) v pokrajini. Analiza se torej osredotoča na razvoj dogodkov, ki so sledili v desetletju po oboroženi zunanji intervenciji na Kosovu l. 1999. V središču zanimanja diplomske naloge je vloga mednarodne uprave, ki so jo ključne mednarodne organizacije na Kosovu vzpostavile na podlagi mandata podeljenega s strani Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov (OZN). Mednarodna prehodna administracija je imela namreč spričo širokega nabora pristojnosti, ki je bil vsaj v tistem trenutku, ko gre za misije OZN brez primere v zgodovini, odločilen vpliv domala na vse vidike kosovske družbe. Pri tem ne gre izključiti niti vprašanja o končnem statusu Kosova in v nalogi me zanimajo zlasti tisti vidiki delovanja mednarodne uprave, ki so morebiti bodisi neposredno bodisi posredno, vplivali na omenjeno vprašanje. Zdi se namreč, da je mednarodna prisotnost na Kosovu najmanj prispevala k oblikovanju takšnih političnih razmer, v katerih je relevantnost opcije neodvisnosti naraščala.

V upravljanje kosovske krize so bili vključeni pravzaprav vsi najpomembnejši subjekti v mednarodni skupnosti. Do terorističnih napadov v New Yorku 11. novembra 2001 je bilo kosovsko vprašanje v samem središču pozornosti svetovnih javnosti in strokovnih krogov. Znanstvena literatura je, razumljivo, glede Kosova najboljše pri razpravi o različnih pomenih, ki jih utegne imeti potek kosovskega konflikta na samo mednarodno ureditev. Največ pozornosti v tem okviru je tako namenjeno vprašanju legalnosti in legitimnosti Natovega posredovanja in ob prelomu tisočletja znova vzhajajoči politiki mednarodnega intervencionizma, ki se tokrat poskuša uveljaviti z uporabo koncepta humanitarne intervencije. Obsežen je tudi tisti del literature, ki se ukvarja s pomenom, ki ga je imela ali ga še ima kosovska misija za sodelujoče mednarodne organizacije, za njihov pomen v mednarodni ureditvi in njihovo samorazumevanje lastne vloge in opredelitve novih poslanstev v razmerah po koncu obdobja hladne vojne. In nenazadnje, tudi razprava o končnem statusu Kosova in razrešitvi samega konflikta je zavzela dobršen del znanstvenih raziskav o kosovski problematiki. V tem kontekstu se nekoliko v senci nahaja vprašanje vloge, ki jo je pri problematiki končnega statusa odigrala mednarodna uprava na Kosovu. Ta je seveda načeloma nevtralna in je bila na tej točki uradno zadolžena le za podporo političnemu procesu, ki bi vodil v razrešitev krize in do določitve končnega statusa. Toda nedvomni privrženosti obstoječim načelom mednarodnih odnosov,

ki jo je izražala prehodna uprava, je spričo širokih pristojnosti, ki jih je bila deležna, s svojo politiko in ukrepi vendarle soustvarjala določeno politično realnost, ki - trdim v nalogi - nekaterim izmed taistim načelom ni bila naklonjena. Zlasti še v prvi polovici svojega mandata je mednarodna prehodna administracija kot izvajalec vseh vej oblasti na Kosovu hkrati zagotovo prispevala svoj delež kasnejšemu razvoju dogodkov naproti dejanski neodvisnosti Kosova. Temu vidiku misije je bilo v literaturi namenjeno relativno manj pozornosti in diplomsko delo je prispevek v tej smeri.

1.2 HIPOTEZA

Kot rečeno je bil mandat, ki so ga bile deležne ključne mednarodne organizacije na Kosovu, izredno široko zastavljen. Za zagotovitev delovanja mednarodne prisotnosti, ki so jo družno vzpostavili Združeni narodi (ZN), Nato, Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) in Evropska unija (EU), v smeri uresničevanja zadanih ciljev, jo je bilo potrebno tudi opremiti z zadostno politično močjo. V nalogi me bo še posebej zanimal vpliv, ki ga je ob izvajanju svoje obsežne politične avtoritete utegnila mednarodna uprava imeti na vprašanje o končnem statusu Kosova. Zato si za osrednje raziskovalno vprašanje diplomskega dela postavljam sledečo hipotezo.

Delovanje mednarodne uprave na Kosovu je prispevalo k njegovi dejanski samostojnosti in tudi k razvoju dogodkov v smeri neodvisnosti.

Resolucija ZN 1244 (Varnostni svet 1999),¹ ključen dokument za avtoriteto mednarodne uprave in pokonfliktne obnove nasploh namreč ni določala končne ureditve. Je pa narekovala vzpostavitev avtonomne in demokratične samouprave. Pri naprežanju za doseganje teh ciljev pa se je mednarodna administracija le težka izogibala ukrepom, ki bi hkrati ne učvrstili tudi pozicije albanske večine in njenih interesov. Vključno z neodvisnostjo Kosova.

1.3 METODOLOŠKI OKVIR

Izvedena analiza je narekovala uporabo različnih metod družboslovnega raziskovanja. Predvsem pa:

- Analizo in interpretacijo primarnih virov - uradnih pisnih dokumentov; resolucij Varnostnega sveta, poročil Generalnega sekretarja OZN, dokumentov Misije OZN na Kosovu (UNMIK – *United Nations Mission in Kosovo*) in drugih;
- Analizo in interpretacijo sekundarnih virov; relevantne znanstvene in strokovne literature, ki obravnava upravljanje konfliktov, mirovno posredništvo in ki preučuje medetnične
-

1 Security Council Resolution 1244 (1999), S/RES/1244/1999, sprejeta 10. junija 1999; v nadaljevanju Resolucija 1244.

konflikte. Le-ta je služila v pomoč pri interpretaciji primarnih virov in pri pojasnjevanju najpomembnejših teoretičnih konceptov iz področja obravnavane problematike;

– Cilj zgodovinsko-razvojnega analize je v pojasnjevanju okoliščin, ki so pripeljale do izbruha krize z namenom temeljitejšega razumevanja njenega poteka. Hkrati je omogočila opredeliti glavne značilnosti zgodovinskega ter politično-kulturnega okvira v katerem je potekalo mednarodno upravljanje obravnavanega konflikta. Glede zgodovinskega pregleda je potrebno dodatno pojasnilo o uporabljenih virih. Ker je namreč tako albansko kot srbsko zgodovinopisje glede kosovskega vprašanja v precejšnji meri subjektivno, se naloga v načelu ogiba albanskim in srbskim virom v celoti. Ker so izbor med slednjimi opravili že avtorji na katere pa naloga se sklicuje, njihov izostanek, zlasti glede na omejen obseg zgodovinske analize v tej nalogi ni kritičen.

– V dopolnitev analize mednarodne misije na Kosovu je bil opravljen tudi intervju z bivšim uslužbencem UNMIK-a, službujočim na Kosovu od novembra 2002 do oktobra 2004 v funkciji uslužbenca za lokalno skupnost (*Local Community Officer*) v Dečanih.²

1.4 STRUKTURA NALOGE

Poleg uvodnega dela naloge, ki vsebuje opredelitev predmeta preučevanja, opis strukture dela in uporabljene metodologije ter zaključka v katerem sledijo povzetki ugotovitev, končni sklepi in pa ovrednotenje same hipoteze, bo imela naloga v svojem jedru tri dele in sicer v sledečem zaporedju:

1. Opredelitev relevantnih temeljnih teoretičnih konceptov, tj. notranjih etničnih konfliktov, etničnosti, mirovnega posredništva in gradnje miru;

2. Pregled albansko-srbskih odnosov skozi zgodovino, osredotočen predvsem na medetnični konflikt na Kosovu s poudarkom na 20. stoletju. Namen tega dela naloge je zlasti v globljem razumevanju zgodovinsko-kulturnega okolja v katerem so delovali akterji, ki so predmet preučevanja.

3. Analiza upravljanja konflikta s strani mednarodne skupnosti po posredovanju zveze Nato, natančneje s strani koncerta OZN-Nato-OVSE-EU. Obravnavana je vloga mednarodne administracije, ki so jo družno vzpostavile, predstavljen mandat za njeno delovanje in analizirano vprašanje vpliva njenih dejavnosti na končni status Kosova.

2 V času pisanja diplomskega dela sem namreč opravljal prakso pri Visokem komisariatu Združenih narodov za begunce (UNHCR - *United Nations High Commissioner for Refugees*) kjer g. Michele Simone trenutno opravlja funkcijo Višjega predstavnika za stike (*Senior Liason Officer*) s Frontex-om, Agencijo za vodenje operativnega sodelovanja na zunanji meji EU.

2 OPREDELITEV POJMOV

2.1 NOTRANJI ETNIČNI KONFLIKTI

Trenja med skupinami z različnimi etničnimi identitetami niso v dobi, v kateri je ravno etnična ločnica tista, na kateri temelji organizacija mednarodne skupnosti (v nacionalne države) nobeno presenečenje. V dobi nacionalizma, ko človek osmišlja svet prvenstveno na podlagi etnične pripadnosti, večetnična sestava prebivalstva države skoraj brez izjeme prispeva k zmanjšanju njene notranje stabilnosti ali vsaj nosi v sebi določen destabilizacijski potencial. Vendarle pa se je večina težav v odnosih med etničnimi skupinami, tako v preteklosti kot tudi dandanes, naslavljal z miroljubnimi sredstvi (Esman 2004, 6). A kljub temu se zdi, da so medetnična trenja neizogibna in permanentna značilnost zlasti držav z mnogonacionalnim prebivalstvom. V literaturi, ki si sicer ne more biti edina glede neposredne vzročne povezave med etničnimi napetostmi v državi in izbruhom državljanske vojne, vse bolj prevladuje prepričanje, da vsaj v državah s polarizirano demografsko sestavo, tj. kadar je njena večina (etnična, jezikovna, kulturna, in/ali verska) soočena s po številčnosti skoraj enako močno manjšino, obstaja večja možnost nasilnega konflikta, zlasti še, kadar ločnice med etničnimi, jezikovnimi, kulturnimi in/ali verskimi skupinami potekajo skladno z ločnicami med družbenimi razredi (Lacina 2004, 198). Takšen položaj je namreč znan iz nekaterih afriških držav, kjer so nedavno potekali, ali pa so še v teku, notranji oboroženi spopadi med različnimi etničnimi skupinami, npr. v Džibutiju in Sudanu.³

Slovenski narod je tudi sam vselej - od oblikovanja svoje lastne narodne zavesti, do razglasitve samostojne države Slovenije - tvoril del držav z izrazito etnično problematiko. Avstro-ogrsko, Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS) in Socialistična federativna republika Jugoslavija (SFRJ) so bile vse po vrsti države, v katerih so bila trenja med narodi sploh ena izmed glavnih značilnosti političnega življenja.⁴ Bolj kot zgornji nam je sicer poznan demografski položaj države brez absolutne številčne večine (Nemci v Avsto-ogrski monarhiji in Srbi v obeh jugoslovanskih državah so predstavljali le bolj ali manj dominantni skupini, številčno pa nista bili v večini), ki se je prav tako izkazal za zelo plodnega pri ustvarjanju notranje

3 Po podatkih ameriške Centralne obveščevalne agencije CIA (*Central Intelligence Agency*) sta najštevilčnejši etnični skupini in njuni deleži v skupnem prebivalstvu Džibutija Somalijci (60 %) in Afarijci (35 %), primeru Sudana pa Črnci (52 %) in Arabci (39 %).

4 Banac (1988, 205) je npr. o Kraljevini SHS oz. Jugoslaviji zapisal, da je »nacionalno vprašanje postalo najpomembnejši problem notranjih odnosov Jugoslavije.« Šlo je za spopad nekaj antagonističnih nacionalnih ideologij, ki se je izrazil pri vprašanju o ustroju države. Slovenske stranke v Beogradu so bile sicer pri tem in tudi drugih vprašanjih »zelo vsak k sebi« (Prunk 2006, 95). Vendar pa so tekmovala za glasove le znotraj slovenskega etničnega prostora. Na ideološkem je torej - in to velja za ves jugoslovanski strankarski prostor med vojnoma - da je prevladal etnični predznak. Prevlada etničnega načela v strankarstvu pa namesto strankarskega boja za sredino rezultira v smeri povečevanja polarizacije v mnogoetničnih državah. (Fink Hafner in dr. 2005, 24) Vsi prevodi v nalogi so, če ni označeno drugače, lastni.

nestabilnosti.⁵ Ni tvegano trditi, da so bila ravno nesoglasja med narodi, če že ne najodločilnejši, pa vsaj eden izmed glavnih razlogov, ki so onemogočili nadaljnji obstoj vseh treh omenjenih držav. V Jugoslaviji so se trenja na etnični podlagi poostrila celo v svoj najskrajnejši izraz: v nasilno državljansko vojno oz. več državljanskih vojn s prviniami etničnega čiščenja; na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini (BiH) in v Zvezni republiki Jugoslaviji (ZRJ).

Toda če vez med izbruhom državljanske vojne in etničnostjo kot neposrednim vzrokom ni povsem potrjena, je povezava med možnostjo nastanka nasilnega notranjega konflikta v teoriji že privzeta za dejavnika kot sta splošna stopnja blagostanja v državi in moč države - v smislu utrjenosti režima (prav tam, 193–194). Višja kot je življenjska raven prebivalstva v državi in bolj kot je državni sistem utrjen, manjša je možnost za izbruh nasilja. Konsolidacija režima je torej pomembnejši dejavnik pri ohranjanju notranjega miru kot pa sama vrsta režima. Povedano drugače, ali gre za demokracijo ali avtokracijo npr. je manjšega pomena za notranji mir kot pa sama moč države oz. utrjenost vladajočega režima. Hegre in dr. so pokazali, da so konsolidirane avtokracije in konsolidirane demokracije manj nagnjene h konfliktu kot države v tranziciji (Lacina 2004, 194). Do podobnega zaključka je prišel tudi Isakovic (2000, 14), ko je ugotavljal, da je razmerje med demokratizacijo, demokracijo in etničnim konfliktom dvoslojne narave; »demokracija ima potencial pripomoči, lajšati in eliminirati etnična trenja, toda tranzicija v smeri demokracije ustvari plodno klimo za sovraštva, pristranskost in zatorej konflikte.« Jarstad (2008, 29–30) pa izpostavlja, da demokracija in demokratizacija pravzaprav vsebujeta konfliktualne elemente. Demokracija namreč že po definiciji vzpodbuja določeno mero polarizacije in večjo stopnjo tekmovalnosti in s tem zagotavlja priložnosti in spodbude za spore kar ima lahko v povojnih družbah težke posledice, medtem ko sam proces demokratizacije spremljajo spremembe in prenosi moči kar zvišuje tveganje za izbruh nasilja (prav tam). Neupoštevanje destabilizacijskih učinkov liberalizacije političnega in gospodarskega ustroja se je izkazala tudi kot Ahilova peta operacij gradnje miru. (Paris 2004, 6)

Vendar kljub dejstvu, da so omenjenimi dejavniki neposrednejši povzročitelji nasilja pa ima etnični dejavnik, kot že rečeno trajni destabilizacijski učinek in nanj se je vsekakor moč navezati tudi posredno, preko vpliva na trdnost režima. Problematičnost prisotnosti različnih etničnih skupin je še toliko večja, ker se je ne da odpraviti s politikami, kot se je moč lotiti nizkega življenjskega standarda ali ukrepi, vsaj ne, če so omejitve miroljubna sredstva. Mednje bi bilo napak uvrščati tudi razne kolonizacijske programe katerih motiv je sprememba etničnih razmerij na določenem ozemlju, kajti takšni programi so že sami po sebi sovražno uperjeni do ene izmed etničnih skupin.⁶

5 Tudi za ta demografski položaj najdemo številne primere med afriškimi državami, ki so jih nedavno prizadele državljanske vojne in sicer med drugim v Angoli, Čadu, Kongu, Nigeriji in Siera Leone. (CIA)

6 Takšno politiko je izvajala tudi Kraljevina SHS na Kosovu in v Makedoniji. Pri tem ni izbirala sredstev; brutalni

S svojo vztrajno prisotnostjo je tako etnična raznolikost lahko potencialno stalni vir šibitve sistema in moči države kar ob upoštevanju zgornjih odkritij raziskovalcev, zagotovo povečuje možnost izbruha nasilja v državi. Če je povrh tega položaj takšne narave, da neka etnična manjšina v državi tvori večino v delu države - takšen je primer Albancev na Kosovu - je pravzaprav permanentno pod vprašaj postavljen eden izmed temeljev na katerih je zasnovana moderna država, tj. njenega teritorialnega okvira.

2.1.1 Notranji etnični konflikti po koncu hladne vojne

Nekoliko presenetljivo pa je s koncem hladne vojne, ko se je sicer splošno ozračje v mednarodni skupnosti v primerjavi z napetim obdobjem hladne vojne občutno izboljšalo, časovno sovpadlo povečanje števila notranjih konfliktov. Čas v katerem so ti konflikti izbruhnili - med najbolj odmevnimi v svetovni javnosti so bile ravno državljanske vojne na področju bivše Jugoslavije, ki so sledile razpadu te večnacionalne države - in njihova poudarjena medetnična narava narekujejo postavitev vsaj treh vprašanj. Prvič; ali obstaja in (če) kakšna je vzročna povezava med notranjimi spori, ki so izbruhnili po l. 1990 s koncem hladne vojne in posledično spremenjenimi razmerami v mednarodnem okolju? Drugič; vprašanje je tudi, ali se značilnosti notranjih konfliktov po hladni vojni razlikujejo od konfliktov, ki so potekali v času hladne vojne do te mere, da bi jih bilo mogoče opredeliti kot posebno vrsto konfliktov? In še tretjič; jih je moč pojasniti zgolj z obstojem medetničnih nasprotij, ki so postala nasilna ali pa so le-ta samo polje na katerem so do svojega izraza prišli antagonizmi drugačne vrste in zatorej kontekst v katerem se jim je uspelo nasilno manifestirati ter seveda posledično – kateri bi to lahko bili? Na ta zastavljena vprašanja literatura ponuja nadvse različne razlage.

V času hladne vojne sta zunanji politiki obeh velesil, ZDA in Zveze sovjetskih socialističnih republik (ZSSR) v svojem nenehnem pehanju po globalni premoči vključevali novačenje novih in zadrževanje obstoječih članic v svojih ideoloških blokkih. SFRJ, ki kljub komunistični diktaturi ni želela pripadati vzhodnemu ideološkemu bloku, je bila tako deležna različnih oblik podpore, vključno z finančno in vojaško tudi s strani svojih ideoloških nasprotnikov ZDA (Bogetić 2004, 278–280). Hkrati pa tudi pritiskov ter npr. l. 1948 ob sporu z ZSSR celo odkritih groženj po zrušitvi jugoslovanskega režima in invazijo (Ramet 2006, 180). Velesili sta tudi vojaško podpirali (in vzpostavljali) številne režime, zlasti v ranljivih državah razvijajočega se sveta.⁷ S tem sta tem

vojaški zasedbi je sledila raznarodovalna politika ter naselitev srbskih in črnogorskih kolonov, predvsem vojnih veteranov. (Pirjevec 1995, 16)

⁷ Začetek politike, ki je odkrito podpirala režime ali gibanja v drugih državah na ideološki podlagi sega vsaj v ZDA že v čas Trumanove administracije. T. i. Trumanovo doktrino je predsednik Truman (1947) napovedal v svojem govoru pred skupno sejo obeh domov Kongresa ZDA, 12. marca 1947.

režimom omogočali večji nadzor nad izvodi oblasti in s tem posledično odločilno prispevali k večji notranji stabilnosti teh držav. Zato se izbruh številnih državljanskih vojn neposredno po koncu hladne vojne pojasnjuje med drugim tudi z izginotjem tega vira stabilnosti s strani enega izmed blokov. Zaradi tega naj bi nato mnoge države podlegle med-etničnemu nasilju, nastavki za katerega pa so seveda že obstajali predhodno.

Čeprav se na prvi pogled res zdi, da je bila v primerjavi s predhodnim obdobjem eskalacija etničnih sporov v nasilne, oborožene konflikte v devetdesetih letih 20. stoletja pogostejša in je število sporov notranje narave v primerjavi z meddržavnimi resda naraslo,⁸ je iz današnjega vidika, dve desetletji po koncu hladne vojne jasno, da je šlo za začasen trend povzročen v precejšnji meri z razpadom mnogonacionalnih držav (Jugoslavija, ZSSR). Ostaja pa dejstvo, da so notranji etnični spori v medijih povsem zasenčili druge spore. Lacina (2004) meni, da tega dejstva ne gre pripisati njihovi številčni premoči. Razlog za izjemno pozornost, ki so jo tovrstni konflikti pridobili s strani medijev in raziskovalcev po hladni vojni avtorica tudi ne vidi v spremenjeni naravi konfliktov, temveč v tem, da se je v mednarodni skupnosti po hladni vojni spremenila njihova vloga saj so v novem »varnostnem okolju državljanskih konfliktov – nekdanji zgolj posrednikom borbam proti komunistični grožnji – bili zavzeli osrednjo vlogo« (prav tam, 192). Njihova teža je narasla toliko bolj, ker se je ob odsotnosti meddržavnih konfliktov tudi pozornost OZN usmerila ravno na te, državljanske konflikte: »/v/ojaški svetovalci supersil so odšli, prišle so Modre čelade« (prav tam). Tudi Wolff (2006, 11) je pripravljen priznati le, da so notranji etnični konflikti od začetka devetdesetih let 20. stoletja nadalje postali »pomembnejši dejavniki v mednarodnih odnosih« kot so bili poprej, medtem ko trditve o nenadni eksploziji notranjih medetničnih konfliktov zaradi konca hladne vojne (2006) kategorično zavrača. Tudi Gurr (2000, 53) trdi, da večina izmed etničnih konfliktov v tem času sploh ni bilo povezanih s hladno vojno, medtem ko David dopušča možnost, da je tekmovanje med supersilama v tretjem svetu morebiti povečalo napetosti, vendar so in še vedno prevladujejo konflikti z avtohtonim vzrokom. (Jahn 2009, 213)

Esman (2004,5) pa se ne strinja niti s trditvijo, da so etnični konflikti izbruhnili iznenada po koncu hladne vojne (pa če je njihov vzrok povezan s hladno vojno ali ne) ter takšne trditve opredeli za nič več kot »novinarske pripovedi«. Na prepričanje, da so etnični konflikti iznenada izbruhnili ob koncu hladne vojne ne pristaja niti Wolff (2006, 10), ki takšno pojasnjevanje odpravi kot le enega v vrsti mitov, ki po njegovem mnenju prevevajo razumevanje notranjih etničnih konfliktov, kamor po njegovem mnenju sodi tudi argumentacija, da gre za povsem nov fenomen, ki se je pojavil v začetku devetdesetih let 20. stoletja kot si ta pojav razlagajo med drugim Duffield, Kaldor in Snow

⁸ Wallensteen in Sollenberg sta izračunala, da je bilo med letoma 1989 in 2000 kar 94 % vseh konfliktov notranjih. (Paris 2004, 1)

(Lacina 2004, 192). Wolff se ne strinja niti s tem, da od konca hladne vojne nadalje konflikti znotraj držav v številčnem smislu prevladujejo nad konflikti med državami kakor tudi ne z razlago, da bazirajo na davnih sovraštvih in se zatorej na njih pravzaprav ne bi dalo vplivati. (2006, 10)

Kaže, da v literaturi podpora razlagi, da so številni medetnični konflikti znotraj držav izbruhnili prav zaradi konca hladne vojne usiha. Ravno tako je iz današnje časovne distance dveh desetletij že tudi jasno, da se je njihovo število res povečalo le v kratkoročnem smislu. Dosti bolj je uveljavljeno prepričanje, da se je ob spremenjeni varnostni infrastrukturi v mednarodni skupnosti, ki se je izoblikovala po koncu hladne vojne, spremenila vloga notranjih konfliktov v njej. Brez vsakršnega dvoma pa se je spremenil način na katerega se mednarodna skupnost s tovrstnimi konflikti ukvarja kar je širše pojasnjeno v spodnjem podpoglavju o mirovniških operacijah. Najmanjši konsenz pri odgovarjanju na zgoraj zastavljena vprašanja obstaja pri tretjem, tj. vlogi etničnosti kot neposrednemu povzročitelju notranjih sporov in o drugih morebitnih temeljnih vzrokih za njihov nastanek. Pred predstavitvijo nekaterih izmed vidikov omenjene dileme, velja uvodoma predstaviti več različnih opredelitev samega pojma etničnosti. Razumevanje njegove vloge v notranjih sporih se namreč razlikuje, odvisno ravno od privzete opredelitve.

2.1.2 Etničnost

Kljub obstoju kar nekaj teoretskih razlag pojma etničnosti, ni zadovoljivega odgovora, ki bi v celoti pojasnjeval pojav. Lipshutz (1999, 54–56) v literaturi identificira pet splošnih teorij etničnosti. Prva izmed njih, biološka teorija etničnosti, razume medetnične napetosti kot nekaj povsem naravnega, izvirajočega iz same človeške narave, ki je rezultat evolucijskega razvoja. Druga, t. i. primordijalna teorija etničnosti, prav tako kot biološka razume nasilja kot vrojeno človeški naravi in tudi etnične spore posledično pojasnjuje kot nekaj povsem naravnega. Razlikujeta pa se ti dve teoriji etničnega v tem, da v primordijalnem razumevanju etničnosti, etnična pripadnost za razliko od biološke teorije ne temelji na genealogiji. Je pa v primordijalni opredelitvi kot naravna razumljena sama zavest o neki etnični pripadnosti (prav tam). Etničnost je po tej razlagi tako močno vtisnjena v človeško zgodovino in izkušnje, da je enostavno postala življenjsko dejstvo (Wolff 2004, 33).⁹ Medetnično nasilje se v tem opredelitenem okviru pojasnjuje s sovraštvom, nakopičenim skozi stoletja med t. i. primordijalnimi nacijami, pogosto pa se tudi razlaga, da so se le-te imele priložnost izraziti šele po izginotju represivnih mehanizmov ob koncu hladne vojne (Lipshutz 1999, 54–55).

⁹ Etničnost je sicer po Wolffu (2006) le ena izmed sestavin identitete in sploh ni nujno, da prevladuje. Več o konceptualnem razmerju med etničnostjo in nacionalizmom prav tam ter v Esman (2004, 40–45).

Primordialna koncepcija etnične solidarnosti ima svoje korenine v historicizmu poznega 18. in zgodnjega 19. stoletja in je danes obravnavana kot ortodoksna. (Esman 2004, 31)

Da je etničnost (ali zavest o etnični pripadnosti) proizvod narave pa ne velja za teorijo namišljene skupnosti, tretje izmed splošnih teorij etničnosti. Ta razume etničnost kot kulturno in ne kot naravno dimenzijo, ki tudi ni nujno nasilne narave ter predlaga, da je etnično zavest najbolje opredeliti celo kot intelektualni projekt, izveden s strani buržoazne inteligence (Lipschutz 1999, 55). Zagovornike teorije namišljene skupnosti Esman (2004) klasificira kot socialne konstruktiviste.¹⁰ Ti v skladu s postmodernističnimi prepričanji, domnevajo, da je etnična pripadnost plod človeške domišljije, konstrukt intelekta, brez objektivne realne podlage (prav tam, 34). A ker ljudje verjamejo v objektivnost etničnosti in se temu primerno obnašajo, je moč etničnost do neke mere dejansko obravnavati kot del objektivne realnosti (prav tam, 34). Četrto razumevanje etničnosti po Lipschutzu (1999) opredeljuje t. i. defenzivna teorija, po kateri je etničnost rezultat politizacije skupinske identitete katere cilj je pravzaprav samoobramba države (prav tam). S takšno opredelitvijo etničnost na nek način opravičuje obstoj države, ki bi naj z jasno definiranimi ozemeljskimi razmejitvami zagotavljala varnost pred grožnjo identitet onkraj svojih meja. Peta izmed teorij o etničnosti, ki jih identificira Lipschutz, pa je instrumentalna teorija: »etničnost je rezultat projektov ustvarjenih za prevzem moči in kontrole v državi«, slednje pa je v več primerih mogoče le s secesijo in ustanovitvijo lastne nacionalne države (prav tam). Instrumentalisti obravnavajo etničnost kot surogat (njim) bolj temeljnih družbenih sil, kot je na primer razredna pripadnost, kolonialna ekspanzija ali celo goljufija iz koristoljubja, po marksistično – lažna zavest, s katero se onemogoča mednarodno solidarnost delavskega razreda (Esman 2004, 32–33). Tej argumentaciji sledeč bi torej etničnosti, nič več kot nadomestku ali izpeljanki nekih drugih družbenih sil, težka pripisali osrednjo odgovornost za nastanek državljskih vojn.

Četudi je etničnost kaj več kot le surogat, še ni nujno da je sama po sebi že tudi glavni razlog sporov sicer označenih kot medetnični. MacGinty in Robinson (2001) opozarjata, da »konflikti lahko postanejo 'eticizirani', ali prevzamejo lastnosti, ki indicirajo, da se konflikt odvija okoli etničnosti in identitete«, resnični razlogi pa so običajno v dostopnosti političnih, ekonomskih, socialnih ali kulturnih virov (prav tam, 27). Stewart in dr. (2008) zagovarjajo sorodno tezo, da šele ostre neenakosti med etničnimi skupinami (torej ne etničnost sama po sebi) v političnem (sodelovanje v izvršni veji oblasti, zastopanost v policiji in vojski), ekonomskem (dostopnost virov, zaposlitev in višina dohodkov), socialnem in kulturnem (priznavanje statusa) smislu vodijo v nasilen konflikt. V istem duhu, Lipschutz (1998) sklepa, da gre pri etničnih konfliktih po večini

¹⁰ Esman sicer šolnike etničnosti razvršča le med primordialiste, instrumentaliste in socialne konstruktiviste. (prav tam)

pravzaprav za boj za prevlado v državi, pri tem pa izpostavlja zlasti motive ekonomske narave. V liberalnem kontekstu, ki je preplaval svetovno ureditev po koncu hladne vojne, pa je edini legitimen način za prevzem oblasti (in s tem za zagotovitev ekonomske moči) skozi demokratičen volilni proces, kateri zahteva podporo večine; alternativna strategija je lahko zato tudi: lastna država. (prav tam, 51)

Esman (2004) loči zato med koreninami nasilnih etničnih konfliktov in njihovimi sprožilci (*precipitators*). Korenine sporov so lahko politične (nadzor nad določenim ozemljem, status in pravice manjšin, nadzor nad državnimi ustanovami), ekonomske (dostopnost visoke izobrazbe in javnih služb, lahko predstavljajo tudi smisel boja za politični nadzor) in kulturne narave (jezik in vera) (prav tam, 75–86). Med sprožilce pa avtor uvršča dejanja, za katere se zdi, da so izzivanje oz. so razumljena kot žalitve časti in dostojanstva skupnosti, nato oprijemljive oz. dejanske grožnje vitalnim interesom etnične skupnosti in pojav novih priložnosti za pridobitev določene prednosti ali ponovna naslovitev že poprej obstoječih pritožb (prav tam, 71–74). Wolff (2006, 67–68) ravno tako loči med različnimi vzroki notranjih etničnih konfliktov in jih v ta namen deli na osnovne (*underlying*) in neposredne (*proximate*) – tj. tiste, ki le zvišujejo možnost konflikta. Kot osnovne vzroke, ki so nujno prisotni, a še ne tudi nujno dovoljšnji za izbruh notranjega nasilja pa izpostavlja štiri različne tipe dejavnikov, in sicer: strukturalni (šibka država kot npr. nezmožnost izvajanja mejnega nadzora, notranji varnosti problemi kot npr. obstoj odcepitvenih gibanj in etnična geografija), politični (diskriminatorne politične institucije, ekskluzivistična ideologija), ekonomski (diskriminatorni gospodarski sistem in razvoj) in socialni ter kulturni (vsiljevanje uradnega jezika, prepoved določenih kulturnih in verskih praks) in perceptualni (prav tam, 68), kjer avtor omenja problematične izkušnje iz zgodovine, brez tveganja pa bi lahko v to kategorijo uvrstili tudi prepričanje, da so na delu nekateri izmed zgoraj naštetih dejavnikov, tudi v primerih, ko jo takšno prepričanje zmotno. Na koncu etnični konflikt za svoj nasilnih izbruh potrebuje še t. i. katalizatorje znotraj samih skupin, med katere uvršča avtor skupinsko dinamiko in pa političnega podjetneža. (prav tam 82–83)

2.2 MIROVNE OPERACIJE

Pojem mirovnih operacij (*Peace Operations*) pokriva »vse oblike vojaških in nevojaških aktivnosti, ki potekajo v kontekstu političnih in diplomatskih prizadevanj za vzpostavitev in ohranjanje mednarodnega miru.« (Jelušič 2003, 628). Pojem torej (vsaj dandanes) zaobjema množstvo zelo raznolikih dejavnosti. Odvisno od izbranega kriterija, so za razločevanje med posameznimi vrstami mirovnih operacij na voljo različne razvrstitve. Ena izmed bolj uveljavljenih je vsebinsko razlikovanje med mirovnimi operacijami, ki so potekale med hladno vojno in

mirovnimi operacijami, ki potekajo po koncu hladne vojne.¹¹ Kajti, če v literaturi ni konsenza o vprašanju ali so notranji konflikti po hladni vojni svojevrstni v primerjavi s tistimi iz časa hladne vojne, za mirovne operacije ni dvoma. Te so namreč v tem času šle skozi pravo preobrazbo in omenjena razločitev je na mestu. V prid ji govori med drugim tudi že različno izrazoslovje, ki je bilo v uporabi v času hladne vojne in po njej. Med hladno vojno je bil namreč v angleščini ustaljen izraz *Peacekeeping* (ohranjanje miru). Toda dejavnosti, ki so potekale v obdobju po hladni vojni so ta ozek pojem presegle in na njegovem mestu se je po koncu hladne vojne uveljavil izraz mirovne operacije (prav tam, 640).¹² Operacije ohranjanja miru so tako postale le ena izmed vrst mirovnih operacij, ne sicer omejena izključno na čas hladne vojne, kajti operacije tega tipa so še vedno v teku.¹³

Ravno tako Varnostni svet tudi po koncu hladne vojne še vedno redno lansira operacije ohranjanja miru. Le nekateri izmed primerov so npr. l. 1993 pričeta Opazovalna misija ZN v Gruziji UNOMIG (*United Nations Observer Mission in Georgia*), v letih 1995–1999 Sila ZN preventivne napotitve v Makedoniji (UNPREDEP – *United Nations Preventive Deployment Force*) in v letih 1996–2002 Misija opazovalcev ZN na Prevlaki (Hrvaška) UNMOP (*United Nations Mission of Observers in Prevlaka*) (Franke in Warnecke, 433–434). Z operacijami ohranjanja miru se torej danes (večinoma) misli na tiste operacije, katerih specifične lastnosti so bile značilne zlasti za mirovne operacije v času hladne vojne. To pa pomeni napotitev lahko oboroženih vojaških enot za nadziranje premirja med silami vojskujočih se strani ter njihova pasivna vloga. Takšni operaciji je nujno predhodila sklenitev premirja in pristanek vpletenih držav v konfliktu pa je bil obvezen.

T. i. tradicionalno mirovništvo v času hladne vojne, je bilo večinoma usmerjeno k ohranjanju miru med državami. Čeprav je nastalo brez prave pravne osnove,¹⁴ pa je bilo v svoji izvedbi povsem v skladu z Vestfalskimi principi suverenosti in državne integritete. Ohranjanje miru je nastalo »kot improvizacija, rojena iz potrebe po odzivu na vojno med državami« (Sens 2004, 142).

11 Bellamy, Williamsa in Griffina so razlikovanje med mirovnih operacij zasnovali na »pričakovani vlogi in ciljih, ki bi jih določeni tip mirovne operacije dosegel v globalni politiki in na tej podlagi razlikujejo med petimi vrstami mirovnih operacij: tradicionalnimi mirovnimi operacijami, operacijami vsiljevanja miru, operacijami upravljanja in vodenja tranzicije, vseobsežnimi operacijami in operacijami v podporo miru. (Grošelj 2007, 71–76)

12 Takšna uporaba izrazoslovja pa je seveda, bržkone tudi zaradi visokega tempa sprememb v devetdesetih letih 20. stoletja, še danes vse prej kot konsistentna. To velja tako za akademske kroge kot tudi za same izvajalce operacij. Oddelek ZN za operacije ohranjanja miru (DPKO – *United Nations Department of Peacekeeping Operations* 2009) npr. za vse mirovne operacije skupaj nadaljuje z uporabo izraza ohranjanje miru. Murphy (2007, 16–21) podaja pregled izbranih razumevanj ohranjanja miru s strani mednarodnih organizacij in nekaterih vlad.

13 Primeri operacij ohranjanja miru v teku so npr. Opazovalna sila ZN, ki nadzoruje umik sil iz golanske planote UNDOF (*United Nations Disengagement Observer Force*) od l. 1974, Organizacija ZN za nadzorovanje premirja na bližnjem vzhodu UNTSO (*United Nations Truce Supervision Organization*) že od l. 1948 in Sila ZN za ohranjanje miru na Cipru UNFICYP (*United Nations Peacekeeping Force in Cyprus*) od l. 1964. (Franke in Warnecke 2009, 434–436)

14 Ker UL sploh ne omenja operacij ohranjanja miru, jih je Generalni sekretar OZN v letih 1953–1961. Dag Hammarskjöld pomenljivo opredelil kot izhajajoče iz šestega poglavja in pol.

V spremenjeni konstelaciji mednarodne skupnosti po koncu hladne vojne in novih interesov, ki so se v njej porajali, pa se je za odzivanje v notranjih sporih držav, ki so bili razumljeni kot grožnje mednarodni varnosti, uveljavil koncept gradnje miru, ki temelji na povsem drugih teoretičnih predpostavkah in ki predpostavlja omejeno suverenosti držav.

2.2.1 Gradnja miru

Če je mednarodna skupnost želela upravljati te konflikte, je morala prilagoditi opredelitev mirovnih operacij na način, da ta ne bi več nasprotoval vmešavanju v notranje zadeve, česar neomejena suverenost držav sicer ne prenaša. Vendar pa, imeti pristanek države za posredovanje kot nujen predpogoj intervenciji, kot je to veljalo za tradicionalno posredništvo, ni več imelo smisla, kajti vlade v notranjih sporih so pogosto same vpletene v notranje spore, poleg tega pa je bila njihova legitimnost tako ali tako okrnjena že s potekom državljanske vojne kot jasnim dokazom, da so izgubile nadzor nad lastnim ozemljem. Keohane (2003, 276) celo meni, da je za uspešno vzpostavitev legitimne postkonfliktne avtoritete in gradnje miru potrebno klasičen idealno–tipski Vestfalski koncept suverenosti ovreči in vpeljati za družbe v konfliktu bolj primerno razumevanje suverenosti, ki bi dopuščalo različne stopnje le-te. Takšna opredelitev bi tako posledično omogočila večjo stopnjo inovativnosti pri postkonfliktnih institucionalnih ureditvah; država bi še vedno ostala prvenstvena enota svetovne ureditve, vendar bi lahko imela več ali manj suverenosti; države se pač razlikujejo po kapacitetah in po pravnem statusu: »kljub pravni fikciji suverenosti, države niso vse enake« (prav tam, 277). Takoj je seveda jasno, da bi imele ob uporabi omenjene opredelitve suverenosti, šibke države, zlasti tiste, ki so sredi notranjih medetničnih konfliktov, ki so izbruhnili do te mere, da grozi celo iztrebljenje ali popoln pregon nekega naroda, najmanjšo možno količino suverenosti.

Čeprav zgornje razmišljanje seveda ni uveljavljeno v praksi, se je razumevanje mednarodne intervencije vendarle na splošno spremenilo ravno v smeri omejene suverenosti in skozi devetdeseta leta prejšnjega stoletja se je s tem v skladu izoblikoval tudi koncept gradnje miru. Sens (2004, 144) izpostavlja tri trende v upravljanju konfliktov, ki so prispevali k oblikovanju gradnje miru; prvič, norma nevmešavanja je erodirala v korist širokega razumevanja varnosti, utelešenega v konceptu t. i. človekove varnosti (*human security*). Kajti, ko so države demonstrirale pripravljenost končati državljanske vojne so izkazale tudi večjo pripravljenost za vzpostavitev razmer za gradnjo miru (prav tam). Med zaključki Končnega poročila Komisije o človekovi varnosti¹⁵ je tudi sklep, da bi morali vsi akterji, torej tudi mednarodni posredniki »prepoznati odgovornost do obnove v

15 Človekova varnost zdaj (*Human Security Now*), Končno poročilo Komisije o človekovi varnosti, pripravljeno l. 2003.

postkonfliktnih situacijah.« (Commission on Human Security 2003, 70). Drugič, države, ki so posredovale so imele v tem lasten dolgoročen interes; in tretjič, gradnja miru je bila (in še je) del splošne liberalne politične in ekonomske strategije, ki je uživala (in v zmanjšani meri še uživa) večinsko podporo po svetu Sens (2004, 144). Eden izmed prvih testnih primerov za polno uveljavitev novih konceptov mirovnega posredništva je bilo prav Kosovo.

Sam izraz *post-conflict peace-building* (postkonfliktna gradnja miru) je sicer l. 1992 vpeljal takratni Generalni sekretar OZN Boutros Boutros-Ghali v svojem izjemno odmevnem in vplivnem poročilu pred Varnostnim svetom, imenovanem Dnevni red za mir: Preventivna diplomacija, ustvarjanje miru in ohranjanje miru,¹⁶ ki ga je na prvi seji v zgodovini na katerem so zasedali šefi držav in vlad zahteval Varnostni svet.¹⁷ Generalni sekretar je (postkonfliktno) gradnjo miru v okviru OZN opredelil kot »dejavnost za identifikacijo in podporo strukturam, ki težijo k učvrstitvi in utrjevanju miru, da se izogne ponovitev konflikta.« (Generalni sekretar 1992, 21. odst.). Med dejavnosti, ki spadajo v okvir gradnje miru po koncu državljanskih vojn pa je Boutros-Ghali med drugim uvrstil razorožitev, vračanje beguncev, nadzor volitev, zaščita človekovih pravic, reforma in učvrstitev vladnih institucij, in podpora procesu politične participacije (prav tam, 55. odst.). Kljub podani opredelitvi pa je mera konceptualne nejasnosti precejšnja.

Po čem je gradnjo miru moč ločiti od preostalih mirovnih operacij je namreč še vedno predmet razglabljanj. Schaller in Schneckener (2009), ki v okviru ZN razlikujeta pet t. i. dejavnostnih polj (*tätigkeitsfelder*) na mirovniškem področju: preprečevanje sporov (*Conflict Prevention*), ustvarjanje miru (*Peacemaking*), ohranjanje miru, vsiljevanje miru (*Peace Enforcement*) in gradnjo miru, menita, da se slednje od ostalih razlikuje v tem, da spada njegov začetek že v čas, ko se nasilno spopadanje konča, hkrati pa avtorja v isti sapi izpostavljata tudi, da je to točko zlasti v notranjih sporih pogosto težko določiti (prav tam, 10). Od vsiljevanja miru in ohranjanja miru je koncept gradnje miru jasneje razločljiv; za razliko od razumevanja miru v smislu odsotnosti nasilja je koncept gradnje miru usmerjen k vzpostavitvi miru v pozitivnem smislu, tj. razumevajoč ga torej ne le kot varnostni, temveč tudi kor razvojno-politični cilj (prav tam, 11). Sicer razlikovanje gradnje miru od ostalih oblik mirovnih operacij na tej točki ni splošno sprejeto. Ali naj pojmovanje gradnje miru vsebuje tudi elemente doseganja pozitivnega miru, in s tem stremi

16 Dnevni red za mir: Preventivna diplomacija, ustvarjanje miru in ohranjanje miru (*An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking, and Peacekeeping*), A/47/277 – S/24111, poročilo predstavljeno 17. junija 1992, v nadaljevanju Dnevni red za mir. Pripravo poročila je zahteval VS na svojem 3046. zasedanju, prvem v zgodovini na katerem so zasedali šefi držav ali vlad.

17 Poleg predlogov za večjo učinkovitost ZN v preventivni diplomaciji, ustvarjanju miru in ohranjanja miru, je VS na svojem 3046. zasedanju od Generalnega sekretarja zahteval še, naj obravnava tudi vlogo regionalnih organizacij in Sekretariata. (Nota Predsedujočega Varnostnemu svetu (*Note by the President of the Security Council*), S/23500, sprejeta 31. januarja 1992)

torej ne le k odsotnosti nasilja, temveč naj vključuje tudi dejavnosti kot so pomiritev, pretvorba vrednot in skrb za pravičnost je namreč kritično vprašanje, saj pravzaprav vse konceptualne razlike, ko gre za gradnjo miru, izhajajo iz nesoglasja na tej točki (Diehl 2006, 108–109). Iz te opredelitve je namreč odvisen izbor strategije, minimalistične ali maksimalistične, ki poleg upravljanja spora vsebuje tudi rešitev spora (*Conflict Resolution*). (prav tam)

Pristopov do gradnje miru je torej več. Knight (2004) iz literature povzema tri različice. Prvi, ki ga poimenuje »kritični pristop« se osredotoča na strukturalne vzroke konflikta skozi t. i. proces od spodaj navzgor in je pravzaprav poizkus preobrazbe vrednot in družbe iz kulture nasilja v kulturo miru; drugi se osredotoča zgolj na reševanje problemov obstoječih konfliktov z uporabo metode »obliža« (*band-aid peacebuilding*)«, in tretji, ki povezuje oba omenjena pristopa, t. i. »trajnostna gradnja miru«. (ibid., 357). Od izbranega pristopa je odvisno katere vse dejavnosti bo gradnja miru vsebovala. Iz literature Schaller in Schneckener (2009, 11–12) povzemata 5 temeljnih dimenzij iz katerih je sestavljena gradnja miru: varnostna (razorožitev, demobilizacija in reintegracija vpletenih akterjev, preprečevanje širjenja kriminalitete), politična (predvsem oživitev civilne uprave, vzpostavitev vladavine prava in izgradnja političnih institucij), socio-ekonomska (obnovitev uničene infrastrukture, ukrepi proti revščini, izgradnja zdravstvenega in izobraževalnega sistema idr.), psiho-socialna (med drugim oskrba in reintegracija vojnih žrtev, otrok vojakov, beguncev idr.) in dimenzija regionalnih oz. mednarodnih vidikov (gibanje beguncev, čezmejni kriminal in trgovina z orožjem). Njun povzetek seveda ne more zajeti vseh razumevanj. Diehl (2006, 108–110) npr. prav tako predlaga pet različnih dimenzij gradnje miru, vendar loči povsem svojsko med cilji, strategijami in aktivnostmi, času, kontekstu in akterji. (prav tam, 108–110)

Cousens (2002, 4) se ne strinja z opredeljevanjem gradnje miru preširoko in sodi, da je potrebno njegov pomen izostriti v smeri njegovega prvotnega namena, tj. kratkoročne konsolidacije že dosežene stopnje miru in dolgoročnega povečanja možnosti za mirno upravljanje sporov v prihodnosti. Njegova glavna lastnost je hkrati tudi definicija gradnje miru: »izgradnja ali okrepitev avtoritativnih, eventualno legitimnih mehanizmov za razreševanje notranjih konfliktov brez nasilja.« (prav tam). O'Connor (2001, 60–62) razlikuje - na podlagi katerega poglavja Ustanovne listine OZN (UL)¹⁸ je bilo posredovanje odobreno - med tradicionalnim *peacekeeping*-om (na podlagi VI. poglavja) in *peace-enforcement*-om (na podlagi VII. poglavja). Na istem mestu avtor ugotavlja, da Varnostni svet kar v obeh primerih presega svoje pristojnosti, kajti pri večini napotitev na podlagi VI. poglavja UL manjka obstoj mirovnega sporazuma kot ga predvideva UL, na podlagi VII. poglavja pa je problematična izvedba saj mora OZN zaradi nezmožnosti napotitve lastnih sil

18 Ustanovna Listina ZN (*Charter of the United Nations*), podpisana 26. junija 1945 v San Franciscu, vstopila v veljavo 24. oktobra 1945, v nadaljevanju UL.

podeliti mandat neki koaliciji, povečini vodeni s stani stalne članice Varnostnega sveta, ZDA. To pomeni, da ko je enkrat mandat podeljen, Varnostni svet nad njim praktično izgubi nadzor, saj je kakršnakoli sprememba ali ukinitvev podvržena možnosti veta stalne članice Varnostnega sveta. Delitev na mirovne operacije na podlagi katerega poglavja UL Varnostni svet podeli mandat je sicer Visoki odbor Generalnega sekretarja OZN v svojem Poročilu o grožnjah izzivih in spremembi¹⁹ označil kot »do neke mere zavajajoče« (2004, 212–213), kajti prevladala je praksa, da se mandat podeli na osnovi VII. poglavja četudi gre za operacijo tradicionalnega ohranjanja miru, češ da se lahko tudi benigne razmere spremenijo v nasilne in da je zato bolje misijo opremiti tudi za tak slučaj.²⁰

O'Connor (2001, 58) ob tem predlaga, naj v notranjih konfliktih prevlada vsiljevanje miru, kjer vojaška komponenta deluje kot organ prisile. Bush po drugi strani opozarja pred preveliko osredotočenostjo na vojaško komponento, kajti ta se lahko spopade le z najhujšim simptomom nasilja, ni pa zmožna razrešiti samih virov konflikta (Chopra in Hohe 2004, 242) Je pa moč uporabiti vojaško komponento v modificirani obliki, da se ukvarja z nekaterimi neprisilnimi elementi v operacijah gradnje miru – *primer* temu najdemo na Kosovu, kjer so vojaške enote opravljala policijske naloge (Ankersen v Knight 2004, 365).

2.2.2 Kritike gradnje miru

Kot ugotavlja Woodward-ova (2009, 42–43) se je v ozadju debate o vprašanju intervencije, že razvila tudi diskusija o uspešnosti doslej izvedenih intervencij, pri čemer si raziskovalci niso edini ali vedno večje število intervencij pomeni njihov splošni uspeh ali neuspeh. »Trenutni problem ni ali posredovati, temveč kako« (prav tam, 44). Koncept gradnje miru je namreč izpostavljen kritikam iz različnih vidikov, pri čemer prednjači tisti na račun liberalne kapitalistične premise, ki je tako rekoč vgrajena v operacije gradnje miru.

Freeman (2006) tako npr. označi gradnjo miru kot gradnjo liberalnega miru - tudi skozi vzpostavitev liberalnega skrbništva (avtor bi verjetno sem uvrstil tudi Kosovo) kot najskrajnejšega orodje k temu cilju - ki je v interesu jedrne skupine liberalnih držav, katere z uporabo solidarizma (s tem avtor cilja na doktrino humanitarne intervencije) legitimirajo replikacijo svojega političnega sistema na neliberalne, t. i. propadle (*failed*) države in to na militanten način (prav tam, 168–170).

19 Poročilo Visokega odbora Generalnega sekretarja OZN o grožnjah izzivih in spremembi - Varnejši svet: naša skupna odgovornost (*Report of the Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change – A more secured world: our shared responsibility*), A/59/565, predstavljen 2. decembra 2004.

20 Sicer so je OZN za izvajanje operacij gradnje miru tudi institucionalna okrepila. Več o novih strukturah v svetovni organizaciji namenjenim gradnji miru (*Peacebuilding-Commission, Assistant Secretary-General, Peacebuilding-Fond* idr.) in oceni njihovih zmogljivosti in možnosti v Schaller in Schneekener. (2009, 17–33)

V tem pogledu je gradnja miru vprežena v paradigmo demokratične tranzicije. Ta je po hladni vojni izjemno pridobila na veljavi, temelji pa predvsem na takšni filozofiji zgodovine, ki predpostavlja tri stopnje političnega razvoja, od diktature, prek tranzicije, do demokracije (Carothers v Jahn 2009, 212), s čimer je reinkarnacija modernizacijske teorije iz obdobja neposredno po II. svetovni vojni (Jahn 2009, 213). Zato so v času po hladni vojni zahodne države in mednarodne organizacije na široko promovirale demokracijo in v tem kontekstu je gradnja miru pravzaprav postala ena izmed treh širših skupin politik, ki podpirajo uvedbo demokracije, kamor spadata še t. i. demokratična asistenca (oz. pogojna pomoč) in vojaška intervencija, ki cilja na zamenjavo avtoritarnega režima z demokratičnim (prav tam, 214). V slednjo bi tako, če že kam, bilo mogoče uvrstiti v zadnjem desetletju najbolj odmevni intervenciji, v Afganistanu in Iraku. Demokratične pogojne pomoči pa je bila nenazadnje deležna skupaj z vsemi tranzicijskimi državami v Evropi, na svoji poti v EU tudi Slovenija. Slabosti vseh treh skupin podpiranja uvajanja demokracije, vključno z operacijami gradnje miru so zmotne predpostavke, da je tržna demokracija, ko je enkrat dosežena avtomatično samoobnavljajoča (in torej za vselej ostaja tržna demokracija); drugič, nezanimanje za lokalne značilnosti (češ da lokalne posebnosti ne igrajo bistveno vloge ob vzpostavljanju liberalne demokracije) in tretjič: domneva o povezavi med demokratično ureditvijo in ekonomskim razvojem kot neodvisnima faktorja, ki sta sposobna povzročati splošni (pozitivni) domino efekt in napajata drug drugega ter četrtič, domneva, da politična in ekonomska liberalizacija rezultirata v povečanju notranje in zunanje varnosti, kljub temu, da tako kapitalizem kot demokracija pravzaprav temeljita na tekmovanju. (Carothers in Paris v Jahn, 220–221)

Tudi Paris (2004) meni, da so bile misije gradnje miru v devetdesetih letih prejšnjega stoletja vodene v okviru splošno sprejete teorije upravljanje konfliktov, ki je vsebovala premiso, da lahko vsesplošna liberalizacija (na političnem polju ta po avtorju vključuje demokratizacijo, uvedbo periodičnih in pristnih, svobodnih volitev, spoštovanje osnovnih državljskih svoboščin, vključujoč pravico do govora, zbiranja in vesti ter omejitve v delovanju izvršnih oblasti; na gospodarskem področju pa uvedbo tržne ekonomije z minimalno vlogo države, maksimiziranje svobode za vlagatelje, proizvedence in potrošnike) državam v konfliktu, ki so ravno končale z državljansko vojno pomagala ustvariti pogoje za stabilen in trajen mir, kar pa se ni uresničilo (prav tam, 5). Avtor zato predlaga »institucionalizacijo pred liberalizacijo«, kar pomeni zapoznelo, postopno in bolj nadzorovano uvajanje demokracije in tržnega gospodarstva (prav tam, 187–188) Ključni elementi pristopa kot ga predlaga so: čakanje na zrele pogoje za izvedbo volitev, uzakonitev volilnega sistema, ki nagrajuje zmernost, podpora t. i. »dobri« civilni družbi (tj. takšni, ki združuje), nadzorovanje sovražnega govora, sprejem ekonomskih politik, ki zmanjšujejo možnost sporov in skupni imenovalec vsega: obnova učinkovitih državnih institucij.

Sens (2004, 147–151) poleg očitka ideološke narave, kot konceptualne probleme gradnje miru izpostavlja še vprašanje njegove legitimnosti (vmešavanje v notranje zadeve in vsiljevanje zunanjih razumevanj s čimer se dogaja marginalizacija razvijajočega se sveta), obseg samih nalog, ki jih posamezne misije vsebujejo, različne interese sodelujočih držav, sama narava sistema OZN in dejstvo, da OZN ni edini ali pa celo niti ne glavni akter gradnje miru ter seveda finance. Avtorji izpostavljajo še tudi nekatera druga izhodišča za kritiko. V literaturi se je npr. razširilo spoznanje, da operacije gradnje miru vse preveč potekajo preko zunanjih nevtralnih sil, ki ciljajo in temeljijo na »manipulaciji mirovnih sporazumov, ustvarjenih s strani elit« (Ramsbotham in dr. 2006, 215), ne pa na kar bi učinkovito in s tem trajnostno ustvarjanje miru moralo – na proces od spodaj, tj. na opolnomočenje (*empowerment*) lokalnih skupnosti, ki jih je vojna prizadela. Woodward (2009) pa je kritična do dejstva, da so pri operacijah gradnje miru vselej v središču korenine spora (*root causes*) kar ne more biti učinkovit pristop kajti celo »strani v sporu same se ne bodo strinjale o 'koreninah spora' njihove vojne« (prav tam, 54). Raziskave kažejo, da »/u/stvarjanje trajnostnega miru zahteva naslavljanje realnosti, ki jo je ustvarila ta vojna – izide, ne vzroke.« (prav tam)

Rezultati operacij gradnje miru so prav tako različni. Sodba o uspešnosti gradnje miru je težavna že zato, ker vključuje dolgoročno komponento (kosovska misija je do izbruha nemirov marca 1. 2004 veljala za relativno uspešno). Paris (2004) na podlagi študij posameznih misij, operacije gradnje miru po doseženem rezultatu vendarle razvrsti v tri skupine; v prvi so operacije, pri katerih je prehitra izvedba volitev pripeljala do ponovnih spopadov (Angola, Ruanda), v drugi v katerih je bila ena stran dejansko zunanja sila (Srbija na Hrvaškem, Južna Afrika v Namibiji), ki se je umaknila iz spora, kar je posledično omogočilo razrešitev konflikta in tretja skupina, kjer je uvedba ekonomske liberalizacije pripeljala do povečanja revščine in s tem reproducirala vzroke izvirnega konflikta (prav tam, 216–217).

3. KOSOVO IN ALBANSKO-SRBSKI ODNOSI SKOZI ZGODOVINO

Namen zgodovinskega pregleda dogajanj na Kosovu in albansko-srbskih odnosov v regiji je dvojen. Na eni strani je cilj prikazati sam potek dogodkov in izpostaviti pri tem tiste dejavnike, ki so odločilno vplivali na naravo medetničnih odnosov skozi čas, s poudarkom na njihovi zaostitvi v 20. stoletju, zlasti na obdobju obstoja ter ob in po razpad(anj)u SFRJ. Takšen pregled je nujen, ker edinole omogoča smiselno umestitev v zgodovinski okvir sprva angažiranosti, nato pa še vojaškega posredovanja na Kosovu s strani nekaterih subjektov v mednarodni skupnosti. Posledično je namreč mednarodna skupnost kot celota in v celoti nad Kosovom prevzela odgovornost, kar je tudi predmet preučevanja diplomske naloge. Po drugi strani pa je cilj poglavja ob zgodovinskih dejstvih hkrati predstaviti tudi različna in nasprotujoča si subjektivna dojetanja taiste zgodovine v kolektivnih sentimentih albanskega in srbskega naroda danes. Ta imajo namreč pri argumentacijah in udejstvovanjih obeh strani v sporu dosti večjo vlogo kot pa sama zgodovinska dejstva. So namreč bogat vir za enostransko uprizarjanje sedanjosti in imajo kot taka veliko potencialno moč za poglobljanje spora.

Subjektivno dojetanje zgodovine je tako na delu tudi pri oblikovanju argumentacije o zgodovinski pravici današnje srbske države, da poseduje Kosovo. Pri tem gre za sklicevanje na srednjeveško srbsko državo, katere del je v določenem obdobju Kosovo dejansko bilo. Drži tudi, da razen v obdobju II. svetovne vojne Kosovo nikoli ni spadalo v albansko državo (pa še v tem primeru je šlo za Italiji in kasneje Nemčiji podložno državo). Vendar pa se pojem države v modernem smislu, torej kot jo razumemo danes, bistveno razlikuje od pojma države v srednjeveškem smislu. Za obdobje fevdalizma je namreč značilna razdrobitev in razpršenost oblasti med fevdalci in monarhi. »Meje med zasebnim in javnim so bile zabrisane ali pa jih sploh ni bilo.«, ugotavlja Benko (1997, 31). Vladarjevo zasebno imetje, ki je bil tako rekoč vrhovni lastnik ozemlja države, je bilo državno in obratno. Še zlasti pa Benko za to obdobje poudarja, »da sta bili oblast in suverenost utemeljeni s posestjo zemlje in ljudi na njej, hkrati pa, da so bile meje med teritorialnimi političnimi enotami nejasno določene, ker so se v nenehnih spopadih med fevdalci ves čas spreminjale« (prav tam, 32). Oboje je moderni državi tuje. Za razliko od srednjeveškega je moderni mednarodni sistem, »sistem ozemeljsko suverenih držav« (Južnič 1981, 125), francoska revolucija (1798–95) pa je v nasprotju s fevdalnimi doktrinami vzpostavila razumevanje države v kateri je narod (in ne lastništvo) »temelj in vir« suverenosti in tudi »temeljna oblika ločenosti« v mednarodnem sistemu (prav tam). Pri moderni in srednjeveški državi gre zatorej za dve, v temelju različni tvorbi, ki ju vsekakor ne gre enačiti.

Tudi pri pojmu naroda (*nation*) velja previdnost.²¹ Na srednjeveških univerzah je termin označeval le teritorialno pripadnost študentskim združenjem, ko pa se *nation* pojavi koncem 13. stoletja v angleščini označuje le krvno sorodstvo (Rizman 1991, 16). Kot pojem je ostal sila nedoločen in je lahko pomenil marsikaj vse do 19. stoletja, ko nastane njegov sodoben pomen, povezan z »zgodovinskim razvojem Evrope, z afirmacijo razvitejših produkcijskih odnosov, kar vežemo (še, op. M. T.) z nastajanjem kapitalizma« (Južnič, 1981, 123). Res je, da so se Slovani pričeli naseljevati na Balkanu v 6. stoletju, zelo verjetno čeprav nedokazljivo je tudi, da so Iliri, ljudstvo, ki je naseljevalo prostore današnjega Kosova že v davnini, povezano z Albanci. Toda uporaba pojma narod v njegovem današnjem smislu za čas v katerem sam koncept sploh še ni obstajal je nenatančna. »Tako sodoben koncept projicirati na daljno preteklost je anahronizem in vir nezgodovinskega načina mišljenja.«, sklepa Južnič (1981, 138) in dodaja, da »/t/aka projekcija kaj rada pelje v zmoto, da so narodi obstajali, če že ne vedno pa vsaj daleč v preteklosti« (prav tam). Z namenom dokazovanja kontinuitete prisotnosti ali avtohtonosti etnične skupine na določenem teritoriju kot naroda, se ta koncept vsestransko zlorablja tudi v albansko-srbskem sporu glede Kosova.

3.1 NADOBLASTI NA KOSOVU

Z izjemo obdobja bolgarske nadvlade od sredine 9. do 11. stoletja je območje današnjega Kosova pod svojim nadzorom vse do zadnjih desetletij 12. stoletja držal Bizanc. V tem času pa se je Raška, ena izmed srbskih žup, pod vodstvom kasnejšega srbskega kralja Stefana Nemanjića razširila med drugim tudi čez Kosovo. To je postalo kulturno in upravno središče države Nemanjićev (Vickers 1998, 7; Vučković in Nikolić 1996, 31).²² Od tu nadalje so se za Kosovo iz politično-upravnega vidika, poleg občasnih, kratkotrajnih vojaških zasedb, zvrstila štiri obdobja različnih nadoblasti. Po razkroju srednjeveške srbske države je sledila več kot štiristoletna nadvlada osmanskega cesarstva, ki se je obdržala vse do začetka 20. stoletja, čemur je sledil povratek Kosova pod okrilje Srbije oz. Jugoslavije. Zadnje obdobje zaznamuje mednarodni protektorat v letih 1999–2008.

21 V slovenščini še nekoliko bolj, saj razlikujemo med pojmomacija in narod. Iz svetovnih jezikov mora tako prevajalec v slovenščino »še iz konteksta razbrati in pogosto z manjšo ali večjo srečo uganiti (vedno pa tudi to ni mogoče) ali gre za narod ali nacijo.«, o tej terminski posebnosti slovenščine razmišlja Rizman. (1991, 15)

22 Za razliko Malcolm (1998, 50) meni, da je bilo Kosovo središčno le v zemljepisnem in gospodarskem smislu, manj pa v upravnem, kajti rezidence Nemanjićev so se večinoma nahajale izven Kosova, za največje slovesnosti pa je bilo rezervirano Skopje. Na istem mestu dodaja, da Kosovo ni bilo središnega pomena niti za dejavnosti srbske cerkve, razen seveda dejstva, da se je na Kosovu (v Peći) nahajal sedež nadškofije, kar pa je po Malcolmu v veliki meri posledica naključnega napada tolpe Tatarov in Kumanov na samostan v Žiči (v Šumadiji). »Če bi ti razbojniki ubrali drugo pot«, domneva Malcolm (prav tam), »morda Kosovo sploh nikoli ne bi pridobilo važnost, ki ga je dobilo za moderne Srbe«.

Srednjeveška srbska država je po obsegu svoj kratkotrajni vrhunec dosegla v času vladavine Dušana Silnega (1331–1355), ko je obsegala med drugim tudi Epir, Tesalijo, Makedonijo in Trakijo. L. 1346 je Dušan s pristankom trnovskega patriarha in ohridske arhiepiskopije srbsko avtokefalno nadškofijo povzdignil v patriarhat, ta pa je Dušana že naslednji dan v Skopju razglasil za Carja Srbov in Grkov (Božić 1973b, 72).²³ Carstvo je bilo nato po Dušanovi smrti l. 1355 s strani fevdalcev naglo razgrabljeno in je razpadlo na več delov. Dezintegracijo je dodatno pospešil težek poraz neenotnih balkanskih fevdalcev v bitki pri Marici l. 1371²⁴ - za sam prodor Turkov na Balkan in posledično dokončen zaton srednjeveške srbske države dosti pomembnejše od precej slavnejše bitke na Kosovem polju l. 1389 (Vickers 1998, 12). V okviru vesplošne parcelacije države kmalu tudi Kosovo ni več v celoti pripadalo enemu vrhovnemu oblastniku. Na predvečer bitke na Kosovem polju si je namreč oblast v pokrajini knez Lazar Hrebeljanović, delil z Vukom Brankovićem, ki je nadzoroval večino Kosova (Božić 1973a, 92–93). Neenotnost balkanskih vladarjev in njihovi medsebojni spori so močno olajšali uspešno napredovanje Osmanskih Turkov na Balkanu.

Za bitko na Kosovem polju jim je vendarle uspelo sestaviti zavezništvo.²⁵ Kljub umiku srbskih in zavezniških čet z bojišča v bitki na Kosovem polju, bitka sama ni imela zmagovalca (kasneje so se namreč zaradi nujnih razmer na vzhodu imperija s Kosova umaknili tudi Turki), je pa močno oslabila srbsko učinkovitost pri nadaljnjem zoperstavljanju turškemu prodoru (Vickers 1998, 13–14). V obdobju, ki je neposredno sledilo bitki je območje današnjega Kosova tako pretežno še vedno ostalo pod upravo srbskih veljakov. Turki so namreč dajali prednost sklepanju vazalnih dogovorov z lokalnimi vladarji pred bojevanjem (Judah 2000, 5). Na ta način je Kosovo postopoma prehajalo v odvisnost od Osmanskega cesarstva. Stefan Lazarević, Lazarjev sin, je sprejel ponudbo, ki jo je zavrnil njegov oče. Z blagoslovom Srbske pravoslavne cerkve je postal turški vazal že l. 1390, Branković, ki je tisti čas še držal pod svojim nadzorom večino Kosova, najverjetneje dve leti za tem (Malcolm 1999, 82–83). Odnosi med srbskimi oblastniki in turško nadoblastjo pa tudi zaradi nenasledstvene narave dogovorov o vazalnosti niso bili stabilni in so od Turkov zahtevali vedno

23 Srbska pravoslavna cerkev (avtokefalnost za področje srbske kraljevine je od Ohridske arhiepiskopije dosegel že brat Stefana Nemanjića, Sveti Sava l. 1219) je imela odločilno povezovalno vlogo v sicer notranje ohlapno integrirani državi Nemanjićev (Čirković 1973, 52). Država sama je bila razumljena ne le kot politična, temveč tudi kot verska skupnost, njena politična zgodovina pa »je postala del cerkvene tradicije, kar je kasneje cerkvi omogočilo, da ohrani kontinuiteto zgodovinske zavesti«. (prav tam, 53)

24 Makedonskima fevdalcema Uglješi in Vukašinu se ostali srbski fevdalci v tem boju, kljub pozivom, niso pridružili. (Voje 1982, 32)

25 Šlo je namreč za balkansko krščansko koalicijo, sestavljeno iz čet podložnih ne le Lazarju in Brankoviću, temveč tudi bosanskemu kralju Tvrtku I. (Božić 1973a, 93). Glede sodelovanja ostalih pa je zelo verjetno, da so na Lazarjevi strani sodelovali še drugi, tudi Albanci (Malcolm 1998, 62). Hkrati je precej verjetno tudi, da so se na strani Turkov borile tudi enote Marka Kraljevića in Konstantina Dejanovića, dveh srbskih vladarjev, v času bitke že turških vazalov. (prav tam, 63)

nove vojaške posege. Vse dokler se ni sultan Mehmet odločil Kosovo s širšim območjem vred pripeljati pod neposreden nadzor. To mu je l. 1455 na Kosovu tudi uspelo,²⁶ štiri leta kasneje pa je dokončno porazil tudi srbsko srednjeveško državo.

Osmansko cesarstvo je bilo notranje upravno razdeljeno na *elajete*, ti pa so bili sestavljeni iz manjših enot – sandžakov ali livasov. Večino evropskega dela turškega imperija je do administrativne reforme l. 1864 spadalo v en sam - Rumelijski *elajet*, tudi Kosovo (razen nekaj krajših obdobj v 16. in 17. stoletju, ko je bilo priključeno Budinskemu *elajetu*) (prav tam, 99). Na ravni sandžakov je ureditev variirala, a v glavnem je bilo Kosovo razdeljeno med Vučitrnskim (vključeval Prištino in vzhodno Kosovo), Prizrenskim (kasneje razširjen proti severu in obsegal tudi Novi Pazar) in Skadarskim sandžakom (Peć in severna Albanija), medtem, ko so nekateri manjši deli, npr. področje Djakovice na zahodu in Kačanika na jugovzhodu pripadala tudi drugim sandžakom (prav tam). L. 1864 pa se je v okviru splošne reorganizacije imperija v moderno državo po zgledu zahoda, t. i. Tanzimata pričela tudi notranja upravna reforma.²⁷ Mnogi vidiki preurejenega upravnega sistema so bili posvojeni iz francoske ureditve v departmaje (Davison 1990, 24 in 103). *Elajete* so postopoma zamenjali *vilajeti* in današnje Kosovo je spadalo v Prizrenski *vilajet*. Ta je vključeval tudi dele Črne gore, Srbije in velik del Makedonije, kasneje pa je bil tudi razširjen in končno še preimenovan v Kosovski *vilajet* (Malcolm 1998, 191–192). Področje z albanskim prebivalstvom je bilo razdeljeno na štiri *vilajete* v upanju, da se v bližnji prihodnosti onemogoči združevanje Albancev. (Vickers 1998, 38)

Kosovo je postalo mejno območja osmanskega imperija, ko je Berlinski kongres l. 1878 BiH iz turških prenesel pod avstro-ogrski nadzor. Na tem kongresu je bila tudi formalno priznana neodvisnost Črne gore, Romunije in Srbije. Kongres pa je vplival tudi na meje Kosovskega *vilajeta*. Sprva so velike sile načrtovale dele Kosovskega *vilajeta* in sicer področje okoli Gusinja, ki je bilo naseljeno pretežno z Albanci priznati Črni gori vendar je albansko prebivalstvo uprizorilo do te namere takšen odpor, da so se velike sile premislile in Črni gori namesto Gusinja določile Ulcinj, sicer prav tako naseljen z Albanci, Novopazarski sandžak, prej del Bosanskega *vilajeta* pa je bil vključen v *vilajet* Kosovo. (Malcolm, 222–224 in 227)

26 Istega leta srbska patriarhija preide nazaj pod jurisdikcijo ohridske arhiepiskopije. V tridesetih letih 16. stoletja tudi uradno, a kot nepriznana vseeno deluje naprej. Po zaslugi velikega vezirja Mehmedpaše Sokolovića, ki je bil srbskega rodu, je sultan l. 1557 patriarhijo obnovil (Voje 1981). Srbska pravoslavna cerkev je v srbski družbi po izginotju fevdalnih elementov v njej prevzela vlogo fevdalne organizacije. (prav tam)

27 Namen reform je bil oslabiti lokalne guvernerje in povečati moč osrednje oblasti in prisotnost države na lokalni ravni kar bi in dejansko je končno omogočilo večji davčni izkupiček, povečalo varnost in izboljšalo delovanje pravne države. (Shaw in Shaw 1977, 83–91)

3.1.1 20. stoletje

Obdobje turške nadoblasti na Kosovu se dokončno konča s I. balkansko vojno l. 1912, ko sta srbska in deloma tudi črnogorska vojska zavzeli področje. Pogajanja o ozemeljskih spremembah so se pričela že koncem leta na pobudo velikih sil s konferenco v Londonu. Vključitev Kosova v okvir novih srbskih meja pa je bila lahko potrjena po sklenjenem dogovoru o novonastali albanski državi, prihodnje leto v Firencah (Vickers 1998, 84). Območja, ki jih je v I. balkanski vojni zasedla Črna gora, tj. Peć, Dečane in Djakovico je po dogovoru s Srbijo, Črna gora obdržala. »N/ekaj paradoksalnega je bilo pri takem izidu«, ugotavlja Malcolm (1999, 257), kajti »Srbija je svetu razglasila, da eden primarnih razlogov za osvojitve Kosova leži v zgodovinski pravici do patriarhata v Peći, toda zdaj je predala sam sedež patriarhata tuji državi« (prav tam). Ob upoštevanju dejstva, da so se mnogi Črnogorci počutili kot Srbi, pa vendarle ni šlo za povsem tujo državo.

Pod srbsko oziroma jugoslovansko nadoblastjo je Kosovo nato ostalo vse do vojaškega posredovanja sil Nato pakta l. 1999. Izjema sta bili obe svetovni vojni. V I. svetovni vojni, takoj za balkanskimi, so območje zasedle Avstro-ogrske in bolgarske čete. Avstrijci so svoj del upravno razdelili na dva dela, ki sta postala del širših okupacijskih con, črnogorske in srbske, Bolgari pa so svoj vojni plen, ki je vključeval Prištino, Prizren, Orahovac in Gnjilane priključili svoji vojaški regiji Makedonija. Po umiku okupacijskih vojska l. 1918 je Kosovo ponovno zasedla srbska vojska. Istega leta se je Kraljevina Srbija združila z Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov in Kraljevino Črna goro v Kraljevino SHS. Krono so Karadjordjevići, vladarji Kraljevine Srbije obdržali. Tudi upravno je bilo novo kraljestvo organizirano po vzorcu, »ki je zelo spominjalo na predvojno Srbijo, vodeno iz Beograda pod podaljškom srbskega upravnega sistema« (Vickers 1998, 95). Tako so mnogi novo državo tudi razumeli, namreč le kot razširjeno Srbijo, kar je seveda povzročilo nasprotovanja drugih etničnih skupin, zlasti Hrvatov. Brez dvoma pa je bila Kraljevina SHS država »od in za Slované« (Ramet 2006, 100), v kateri so bile ostale, neslovanske etnične skupine in zlasti Albanci obravnavani kot »nedobrodošli gostje«. (prav tam)

V okviru Kraljevine Srbije in v Kraljevini SHS je bila oblast Kosovo in Metohija razdeljena na štiri okrožja in sicer Prizrensko, Metohijsko, Kosovsko in Zvečansko (od l. 1923 dalje Raško-zvečansko) s skupaj šestnajstimi *srezi*, manjšimi upravnimi enotami (Imami 1999, 257). Toda po kraljevem državnem udaru l. 1929 (ko se je država tudi preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo) se je država s ciljem nadaljne srbizacije lotila nadomeščanja lokalnega patriotizma in se notranje-upravno preoblikovala v banovine, katerih meje »so bile začrtane tako, da so na mešanih področjih zagotavljale prevlado Srbov« (Pirjevec 1995, 60). Oblikovanje notranjih upravnih meja brez ozira na etnične meje v kraljevini spominja na način oblikovanja *vilajetov* v Osmanskem cesarstvu, ki se tudi niso ozirali na etnično pripadnost prebivalstva. Kosovo (že naseljeno po večini z Albanci) npr.

je bilo tako razdeljeno med tri banovine, Vardarsko s sedežem v Skopju, Zetsko s sedežem v Cetinju in Moravsko banovino s sedežem v Nišu. Bani so bili odgovorni neposredno kralju, ki jih je sam tudi imenoval, bili pa so »vsi po vrsti Srbi ali goreči srbofili /.../ pogosto generali brez izkušenj v upravljanju.« (prav tam, 61). Centralistični pritisk v državi se je s tem še dodatno okrepil. Posledično se se krepili tudi razni nacionalizmi, ki so kmalu zatem v vojni z vso silo izbruhnili na dan.

Med II. svetovno vojno, v kateri je Kraljevina Jugoslavija po napadu v aprilu l. 1941 kapitulirala v manj kot dveh tednih je bilo Kosovo, kot vsa Jugoslavija razdeljeno na več zasedbenih območij. Največji delež je pripadel italijanski Albaniji. To je bila ena izmed taktičnih potez Nemcev, ki so pokrajino po večini zavzeli sami. Vendar, da bi preprečili protinemško dejavnost med Albanci, so Kosovo raje pridružili Albaniji (Malcolm 1999, 291). Zase so vseeno obdržali na severu Mitrovico zaradi pomembnih rudnikov v Trepči, kjer so skupaj s še širšim področjem, ki je vključeval med drugim tudi Novi Pazar (kasneje ožja Srbija) vzpostavili poseben upravni departma Kosovo,²⁸ medtem ko so Bolgari anketirali pas Kosova na vzhodu, vsebujoč okrožja Gnjilane, Kačanik in Vitino (Vickers 98, 121). Ob kapitulaciji Italije l. 1943 in naslednje leto še Bolgarije so Nemci zasedli tudi vsa preostala ozemlja in Albanijo v Mussolinijevih mejah tudi priznali kot neodvisno državo, nemško vojaško prisotnost pa razglasili le kot varuhinjo pred angleško okupacijo (Malcolm 1999, 304). Iz pokrajine so se Nemci umaknili l. 1944. Večinoma brez bojov in v sklopu splošnega umika iz Balkana, pokrajino pa so nato prevzele jugoslovanske, sovjetske in zdaj že zavezniške bolgarske enote (prav tam, 311). S tem je bila pokrajina vrnjena nazaj pod slovanski nadzor. Še nekaj je potrebno omeniti za čas II. svetovne vojne. V tem obdobju se namreč Kosovo prvič v zgodovini oblikuje kot teritorialno-politična enota (pred tem lahko govorimo le o območju, ki je danes v okviru Kosova) in sicer v dokumentih AVNOJ-a (*Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije* – Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije) (Vučković in Nikolić 1996, 24). Dokončno pa se ta izraz uveljavi z amandiranjem zvezne ustave SFRJ l. 1968.

V povojni Jugoslaviji, komunistični federaciji, je imelo Kosovo avtonomen status v okviru Srbije, ene izmed šestih republik. Avtonomen status Kosova in Vojvodine je imel poleg priznavanja manjšinskih pravic tam živečim etničnim skupinam, nedvomno tudi pomembno vlogo pri vzpostavljanju ravnovesja v državi, saj je nekoliko zaježil premoč Srbije kot največje republike. Sam obseg avtonomije se je sicer s pogostimi ustavnimi spremembami konstantno spreminjal. Do

28 Nemci so sicer na Kosovu vzpostavili zelo vzoren model okupacijskega režima. Albancem so dovolili tako visoko stopnjo avtonomije, da so se Italijani zbal, da utegne nemški sektor postati izvor protitalijanskih dejavnosti (Fischer 1999, 88-89), čeprav so jim ti, in ne Nemci, omogočili Veliko Albanijo.

sredine šestdesetih let je regionalna avtonomija pomenila bore malo (Judah 2000, 34). L. 1963 je bilo Kosovo sicer povzdignjeno iz Oblasti v Pokrajino in tako v načelu izenačeno z Vojvodino. Resnično avtonomnost pa je pokrajina pridobivala z revizijami ustave l. 1969, 1971 in zlasti še l. 1974, ko se je precej okrepila avtonomija vseh sestavnih delov federacije. Na Kosovu je to pomenilo predvsem rast pravic albanskega prebivalstva.

Spričo omenjenih ustavnih sprememb je pokrajina naposled pridobila tudi pravico do vzpostavljanja neposrednih vezi s federativnim nivojem oblasti (Mertus 1999, 19). V zveznih organih je namreč Kosovo zdaj nastopalo enakopravno kot eno izmed osmih federalnih enot. Ravno s konceptom federalne enote, ki jo je uvedla Ustava SFRJ iz l. 1974²⁹ in z njim označila tako pokrajine kot republike je Kosovo postalo nekakšna kvazi republika s skoraj vsemi atributi prave republike razen pravice do odcepitve (Ramet 2006, 326). To je bila sicer glavna razlika med jugoslovanskimi narodi in narodnostmi, tj. manjšinami ljudstev, ki so večinoma domovino že imeli zunaj Jugoslavije kot npr. Albanci. Te etnične skupine niso bile upravičene do svoje republike. Kajti imeti republiko, ki so bile po Ustavi SFRJ l. 1974 opredeljene kot države (3. čl.) je pomenilo posedovati pravico do samoodločbe. Na ta način je bila kosovskim Albancem seveda učinkovito tudi teoretično onemogočena eventualna odcepitev. Kljub vsemu je Kosovo kot rečeno, l. 1974 postalo republika v »vsem razen po imenu« (Judah 2000, 38). Oblast v pokrajini so namreč zdaj nadzorovali albanski komunisti.

V Srbiji je takšen razvoj dogodkov naletel na nasprotovanja in zahteve po obratni reviziji ustavne ureditve so se množile. Dejansko, po četrti povojni ustavi iz l. 1974 sta Kosovo in Vojvodina imeli besedo pri upravljanju Srbije kot celote, toda Srbiji je bilo onemogočeno vmešavanje v notranje zadeve pokrajin (Judah 2008, 57). Ustavne spremembe so hkrati sicer zagotavljale suverenost federacije in s tem Srbom jamčile, »da bo vse ostalo po starem« vendar je partijsko vodstvo partije »komaj uspelo ohraniti pod kontrolo odpor, ki ga je v širokih političnih in intelektualnih krogih povzročila nova ureditev« (Pirjevec 1995, 300) Ob vzponu nacionalistov s Slobodanom Miloševićem na čelu na oblast v Srbiji sredi osemdesetih je bil avtonomnima pokrajinama poseben status kmalu odvzet. Sprva z ustavnimi dopolnili k srbski ustavi l. 1989, naslednje leto pa še z novo republiško ustavo s čimer je Srbija od federacije prevzela neposreden nadzor nad Kosovom, s posebnimi zakoni pa »je pokrajini vzela še tisto malo avtonomije, kar je je ostalo« (prav tam, 407). Zvezna oblast je bila v že precej razrahljani federaciji, tako kot ob dogajanjih v drugih republikah, brez večjega vpliva.

29 Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije. Ur. l. SFRJ št. 9/1974 (21. februar 1974), v nadaljevanju Ustava SFRJ l. 1974.

V tretji Jugoslaviji, ZRJ – federaciji dveh republik, ki sta še preostali v skupni državi, Črne gore in Srbije, – Kosovo (kot tudi ne Vojvodina) tako ni imelo posebnega avtonomnega statusa.³⁰ To stanje je mednarodna skupnost v praksi priznavala kot povsem legitimno. V Daytonu l. 1995 so Združene države Amerike (ZDA) namreč sprejele Miloševićevo utemeljitev, »da je kosovsko vprašanje (za razliko od Bosne, op. M. T.) notranji problem, o katerem ni kaj razpravljati« (Pirjevec 2003, 461). Podobno v Evropi ob priznanju ZRJ s strani EU naslednje leto »Bruselj ni niti poskušal, da bi zahteval od Beograda, naj obnovi kosovsko avtonomijo« (prav tam, 466). Prav Dayton je bil v kosovski krizi ena izmed prelomnic saj pacifizem Rugove ni dosegel obljubljenih rezultatov in je z ne vključitvijo Kosova v Daytonске sporazume doživel očiten poraz. Ignoranca kosovskega vprašanja v Daytonu je spričo neuresničenih pričakovanj albanske javnosti utrla pot radikalizaciji med Albanci na Kosovu (Mertus 1999, 6; Murphy 2007, 71) in na plan izbili radikalnejši albanski politiki, hkrati pa je Dayton omogočil Miloševiću, da se je lahko končno popolnoma osredotočil na Kosovo. Že l. 1996 se je pričela odkrita oborožena vstaja, sprva sicer precej omejena, toda kmalu je OVK (Osvobodilna vojska Kosova) s svojimi akcijami že izzvala oster odziv režima.³¹

Ta je »kosovskemu vprašanju nenadoma dala tisto mednarodno razsežnost, ki jo je Rugova tako dolgo zastoj skušal doseči« (Pirjevec 2003, 469). Stopnjujoče se spirale nasilja in vse večjega števila žrtev mednarodna skupnost namreč ni več mogla opredeljevati le kot notranjega vprašanja Srbije oz. ZRJ. Razmere na Kosovu in njegov status je pridobil mednarodno razsežnost. OZN je z Resolucijo Varnostnega sveta 1160³² marca 1998 obe strani med drugim pozval, naj »nujno vstopita brez predpogojev v pomenljiv dialog o vprašanju političnega statusa (Kosova, op. M. T.)« (Varnostni svet 1998, 4. odst.). Hkrati je svetovna organizacija na istem mestu ob spoštovanju ozemeljske celovitosti ZRJ videla rešitev v in tudi izrazila podporo za »izboljšan status za Kosovo, ki bi vključeval krepko večjo stopnjo avtonomije in pomembno samoupravo« (prav tam, 5. odst.). Diplomatska naprežanja mednarodne skupnosti glede kosovskega vprašanja so silila v smeri ravno takšne rešitve, potekala pa so v več okvirih, zlasti v okviru Kontaktne skupine, OVSE-ja (njena predhodnica Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi (KVSE) je na Kosovo napotila misijo že l. 1992) in EU.

Ker pa je bilo v Varnostnem svetu ZN moč računati na ruski ali kitajski veto pri sprejemanju odločnejših politik, so se Američani vse bolj zatekali k Natu, ki je oktobra l. 1998 napovedal vojaško akcijo, če beograjski režim ne konča operacij v pokrajini in ji prizna avtonomijo. Po

30 ZRJ je bila razglašena l. 1992. L. 2003, ko se je notranje reformirala, se je hkrati preimenovala v Srbijo in Črno goro. Prenehala je obstajati l. 2006, ko je Črna gora razglasila neodvisnost.

31 OVK je bila še l. 1998 s strani ZDA klasificirana kot teroristična organizacija. (Murphy 2007, 71)

32 Resolucija Varnostnega sveta ZN 1160 (*Security Council Resolution 1160*), S/RES/1160/1998, sprejeta 31. marca 1998, v nadaljevanju Resolucija 1160.

propadu Holbrookove misije in pogajanj v Rambouillet-u februarja 1999 ter na konferenci v Parizu, pa je 24. marca 1999 pričel grožnjo tudi uresničevati. Kljub temu, da je mednarodna skupnost ves čas forsirala rešitev, ki bi upoštevala integriteto ZRJ in Srbije, se je tako Nato znašel v situaciji v kateri je »uporabil vojaško silo za objektivno služenje cilju, ki mu je nasprotoval: Kosovske *de facto* ločitve, in najverjetneje, eventualne neodvisnosti od Srbije« (Allin 2002, 50). Hkrati pa, akcija ni imela blagoslova Varnostnega sveta ZN kar je sprožilo številne razprave o legitimnosti t. i. humanitarne intervencije saj jo mednarodno pravo načeloma prepoveduje.³³ Bila pa je uspešna pri prepričevanju režima naj pristane na dogovor.

Po 72 dneh bombardiranja (dosti dlje od prvotnih predvidevanj) je bil namreč podpisan Vojaško-tehnični sporazum med Mednarodno varnostno silo (KFOR – *Kosovo Force*) in vladami ZRJ in Republike Srbije,³⁴ ki je prekinil sovražnosti, določil potek večfaznega umika jugoslovanskih sil in dal KFOR-ju mandat za vzdrževanje varnosti na Kosovu ter s tem prekinil srbsko (nad)oblast v pokrajini. Naslednjega dne je Resolucija 1244 pooblastila Generalnega sekretarja OZN, »da s pomočjo relevantnih mednarodnih organizacij ustvari mednarodno civilno prisotnost na Kosovu z namenom, da priskrbi začasno upravo za Kosovo« (Varnostni svet 1999d), in s tem dejansko vzpostavi mednarodni protektorat ter upravo Kosova, neodvisno od Srbije.

3.2 DEMOGRAFSKI DEJAVNIK

Če je poglavitni element srbske argumentacije po Kosovu utemeljen na zgodovinskem pravu, je na albanski strani ta element demografski dejavnik in sicer tako v smislu prvobitnosti albanske etnije na Kosovu, kar je sicer teorija, ki je do sedaj ni bilo moč dokazati, a tudi ne ovreči,³⁵ kakor tudi v smislu prepričljive številčne prevlade albanske etnije na Kosovu dandanes, ki pa je dejstvo. Po zadnjem izpeljanem popisu, sicer že l. 1981, se je 77,4 % od takrat 1.584.440 skupnega popisanege prebivalstva Kosova po nacionalni pripadnosti izreklo za Albance, 13,2 % pa za Srbe (Savezni zavod za statistiku 1982).³⁶ Iz obeh naslednjih popisov izpeljanih v Srbiji po l. 1981 ni zadovoljivih podatkov za Kosovo; l. 1991 je temu botroval bojkot popisa s strani albanske skupnosti, l. 2002 pa je Kosovo že upravljala mednarodna skupnost, ločeno od Srbije. Relativno

33 Več o teoretičnih interpretacijah humanitarne intervencije v kontekstu mednarodnega prava med drugim v Holzgrefe in Keohane (2003) in v Keren in Sylvan (2002).

34 Vojaško-tehnični sporazum med KFOR-om in vladami ZRJ in Republike Srbije (*Military-technical Agreement between the International Security Force (»KFOR«) and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia*), sklenjen 9. junija 1999, v nadaljevanju Vojaško-tehnični sporazum.

35 Več o nekaterih indicijah o albanski genealoški povezavi z Iliri v Stipčević (1984). Da so Albanci potomci (tudi Ilirov v znanosti sicer ni več sporno. Vendar pa s tem še ni potrjena teza o avtohtonosti Albancev ravno na Kosovu, ki ostaja odprto vprašanje. Primer odločnega zavračanja ilirske teorije v celoti, sicer značilno za srbsko zgodovino, je moč najti npr. v Bogdanović (1984).

36 Po odstotnih deležih so sledili: Muslimani (3,7 %), Romi (2,2 %), Črnogorci (1,7 %), Turki (0,8 %), Hrvati (0,6 %) in ostali. (prav tam)

dolgemu obdobju brez popisa in velikim spremembam v tem času navkljub, ocene iz različnih virov brez izjeme pripisujejo Kosovu strmo rast prebivalstva, rast deleža Albancev in upad deleža Srbov. Že l. 1991 je jugoslovanski statistični zavod sam ocenil, da prebiva na Kosovu že skoraj dva milijona ljudi, s tem, da je delež Albancev v desetletju narasel na 81,6 %, hkrati pa, da je delež Srbov upadel na 9,9 % (Zavod za statistiko Kosova 2008). Nadaljevanje takšnega trenda predvidevata tudi oceni OVSE iz l. 2002 in Zavoda za statistiko Kosova iz l. 2006, ko je le-ta skupno prebivalstvo ocenil na 2,1 milijona, delež Albancev na 92 % ter delež Srbov le še na 5 % prebivalstva. (prav tam)

Visoka stopnja rasti skupnega prebivalstva, vztrajno povečevanje deleža Albancev na Kosovu in upad deleža Srbov so pravzaprav treni, ki so jih beležili tudi že popisi v SFRJ. Medtem pa je bilo absolutno število Srbov na Kosovu od II. svetovne vojne pa vse do posredovanja sil Nato pakta l. 1999 razmeroma stabilno. Sprva sicer v rahlem porastu, l. 1948 se je za Srbe po etnični pripadnosti izreklo 171.911 prebivalcev, l. 1953 189.869, l. 1961 227.016 in l. 1971 228.264 prebivalcev (Savezni zavod za statistiko 1982), čemur je sledilo zmerno upadanje, na 209.798 prebivalcev l. 1981 (prav tam). Po jugoslovanski oceni iz l. 1991 je število Srbov na Kosovu v letu razpada države znašalo 194.190 prebivalcev (Zavod za statistiko Kosova 2008). Upoštevajoč navedene podatke, se je iz Kosova v obdobju 1971–91 izselilo le slabih 35.000 Srbov. Zaradi tega je težko govoriti o eksodusu Srbov s Kosova, kot je trdila srbska politika, ne brez podpore dela srbskih zgodovinopiscev. Prav tako je malo verjetno, da bi bil glavni razlog za izselitev teh 5.000 Srbov etnični spor med Albanci in Srbi, kajti gre namreč za obdobje globoke gospodarske krize, brezperspektivnosti in visoke stopnje brezposelnosti. Precej bolj relevantno je torej sklepati, da je šlo za ekonomsko emigracijo, toliko bolj, ker se v istem obdobju beleži porast Albancev v delih Jugoslavije, kjer njihova prisotnost ni bila tradicionalna kar neposredno priča o tem, da izseljevanje s Kosova sploh ni bilo omejeno le na Srbe. Upadanje števila Srbov se po ocenah iz različnih virov in ob upoštevanju rezultatov opravljenih popisov v preteklosti, torej v absolutnem smislu netipično močno poveča šele po velikih spremembah na Kosovu l. 1999. Zavod za statistiko Kosova (2008) je namreč l. 2006 število Srbov ocenil na le še 111.300 prebivalcev. Eksodus, če že, se je zgodil l. 1999 in po njem.

Polno zgovoren je šele hkraten pregled relativne zastopanosti Srbov v skupni populaciji v istem obdobju. Deleži dokazujejo, da je v prvem obdobju po II. svetovni vojni število Srbov še raslo sorazmerno s skupnim številom prebivalcev. Kajti, l. 1948 je znašal delež Srbov 23,6 % in nato ostal skoraj nespremenjen, l. 1953 23,5 % in l. 1961 spet 23,6 % skupne populacije (Savezni zavod za statistiko 1982). V naslednjem desetletju, 1961–71 pa ta delež, – čeprav je število Srbov, kot je razvidno iz prejšnjega odstavka, istočasno ostalo praktično nespremenjeno (za 1248 oseb je celo

naraslo), – že upade na 18,4 % (prav tam). V desetletju pa, ki je sledil, 1981–91, se je nato sodeč po oceni iz l. 1991 delež zastopanosti Srbov v skupni populaciji celo prepolovil na 9,9 % (Zavod za statistiku Kosova 2008). Ti podatki torej razkrivajo, da se je demografski položaj Srbov, katerih skupno število na Kosovu je strmo upadlo šele po l. 1999, kljub stabilnosti populacije v absolutnem smislu vse do takrat, *vis-a-vis* Albancem vendarle zradikaliziral že v sedemdesetih letih, v največji meri pa v osemdesetih letih. K upadu srbskega deleža na Kosovu je namreč botroval zelo visok naravni prirastka albanske skupnosti.

Razumljivo, dlje kot se pomikamo nazaj v preteklost, manj je podatkov o etnični strukturi prebivalstva in manj zanesljivi so podatki, ki so na voljo. Zaupanje v popise med vojnama je omejeno že zato, ker je Kraljevina SHS oziroma Jugoslavija vodila povsem odkrito politiko spremembe etničnega razmerja med Albanci in Srbi na Kosovu v prid slednjim in v ta namen izvajala tudi načrtno kolonizacijo Kosova. Pri interpretaciji podatkov zbranih na popisih l. 1921 in 1931 dodatno težavo za analizo etničnih razmerij predstavlja tudi dejstvo, da omenjena popisa nista spraševala po etnični pripadnosti, temveč zgolj po veroizpovedi in materinem jeziku. Poleg tako pa so se bile predvojne administrativne meje, ko je bilo področje Kosova razdeljeno na več banovin,³⁷ razlikovale od poveljnih.

Pridobljeni podatki so bili neposredno po vojni sicer preračunani glede na nove zvezne enote. Po tem viru je imelo območje po vojni konstituirano kot Kosovo³⁸ po taistem popisu iz l. 1931 552.064 prebivalcev (Državni statistički ured Demokratske federativne Jugoslavije 1945). 150.745 ali 27,3 % izmed njih se je po veroizpovedi izreklo za pravoslavne (prav tam). Brez dvoma gre v veliki večini za Črnogorce in Srbe, pri čemer seveda močno prevladujejo slednji. Za muslimane pa se je izreklo 379.981 ali 68,9 % prebivalcev (prav tam). Ker je pri tem delež muslimanov slovanskega izvora vse prej kot zanemarljiv, pride zelo prav podatek o materinem jeziku. Albanski jezik³⁹ je kot materinega izbralo 331.549 ali 60,9 % prebivalcev Kosova (prav tam). V povezavi s prvim poveljnim popisom l. 1948, ko je skupni delež Črnogorcev in Srbov znašal 27,5 %, je moč iz omenjenih preračunanih podatkov sklepati vsaj o tem, da II. svetovna vojna v končni fazi ni spremenila deleža Srbov na Kosovu.

37 Ker so bile banovine oblikovane tako, da so znotraj njih zagotavljale srbsko številčno prevlado, muslimani (v smislu veroizpovedi) v nobeni izmed njih niso tvorili večine, pač pa ponekod visoke deleže. Najvišjega – 31,72 % v Vardarski banovini (danes Makedonija, južna Srbija in vzhodni del Kosova s Prištino in Prizrenom) in Zetski banovini (danes zahodni del Kosova, Črna gora, najjužnejši del Dalmacije s Pelješcem in Dubrovnikom ter Sandžak kjer so bili v večini muslimani slovanskega izvora) s 34,11 % (Kraljevina Jugoslavija 1938). Glede na geografijo ni tvegano trditi, da gre v veliki večini za muslimane z albanskim etničnim poreklom.

38 Uradno v tem času še Kosovo in Metohija.

39 Uradno v popisu arnautski.

3.3 ETNIČNOST – VZROK ALI SREDSTVO SPORA?

Demografska sklepanja o predhodnih dobah so kljub nekaterim štetjem v 19. in prejšnjih stoletjih precej nevhvaležna. Čeprav se velika večina raziskovalcev strinja, da so Albanci na Kosovu postali večinska etnična skupina tokom srednjega veka, pred tem, pa da so bili večinski narod na Kosovu Srbi, o tem ni zanesljivih podatkov. Zgodovinska veda je glede tega preprosto brez dokazov. Ni jasno niti ali je bilo v času države Nemanjićev v 14. stoletju prebivalstvo večinoma slovanskega ali albanskega izvora (Winnifrieth 1991b, 8). Takšen položaj omogoča hkraten obstoj večih, tudi nasprotujočih si teorij, ki lahko postanejo vir politične manipulacije. Kot je o etničnosti zapisal Wolff (2006, 31) je le-ta, ko je enkrat politično mobilizirana temelj nacionalizma in predstavlja izjemno močan risurs politike. V neskromnem obsegu je bil omenjeni risurs uporabljan glede Kosova, zlasti med Srbi. Posledično med prebivalstvom vladajo trdno zasidrana prepričanja in verovanja, ki ne temeljijo na dejstvih. Mertus (1999, 5) pa ugotavlja, da praznina analize nedavne zgodovine vse tudi zunanje akterje in opazovalce ohranja napačno oz. slabo obveščene.

V srbski javnosti tako vlada prepričanje, da so bili Srbi na Kosovu do zadnjih nekaj generacij vselej večina, Albanci pa se sklicujejo na izvorno pravico lastništva nad Kosovom, ker da so potomci Ilirov in Dardanijcev (Judah 2000, 2). Ilirsko poreklo namreč, se pri tem izpušča, ne pomeni tudi že avtomatično avtohtonosti na Kosovu. Srbi se tudi ne zadovoljijo s splošno privzeto domnevo, da je bilo prebivalstvo ob pričetku turške nadvlade pretežno slovanskega izvora ter vztrajajo pri trditvi, da je albanska prisotnost na Kosovu v celoti posledica otomanskega vdora na Balkan. Eden izmed razlogov zakaj je ta trditev problematična je že dejstvo, da je »albanska diaspora v poznem srednjeveškem obdobju potekala v tolikih smereh, da bi bilo prenačljeno predpostavljati, da so bili pred tem obdobjem omejeni le na moderno državo Albanijo.« (Winnifrieth 1991b, 8–9). Čeprav znanost zlahka zavrže ali poraja utemeljen dvom glede omenjenih prepričanj, pa je njihov obstoj med populacijama trdovraten, njihovo poznavanje pa je nujno za razumevanje odnosa obeh skupnosti do Kosova.

Pomanjkanje zanesljivih podatkov o številčnosti ene in druge etnične skupine pa ni edina težava pri razumevanju demografske preteklosti Kosova. Če je etničnost le del identitete posameznikov, kot je tudi verska pripadnost,⁴⁰ ni nujno da je njen glavni določni člen. In kar je na

40 Čeprav vera na Kosovu ne igra neposredne vloge v današnjem sporu, pa je imela v preteklosti izjemno vlogo pri nastajanju identitet. Institucije države so bile namreč v Otomanskem cesarstvu slabo razvite. Zaradi sistema *milletov* (ki med seboj niso bili enakopravni) so bile »politično relevantne identitete opredeljene z religioznim« (Duijzings 2000, 28). Poleg tega je v primeru Srbov bistvenega pomena tudi obstoj avtokefalne srbske pravoslavne cerkve (od l. 1217). Namreč, tudi ko srbsko plemstvo ni več obstajalo, so bili le ti kanonizirani in upodobljeni na slikah v mnogih cerkvah in samostanih. Ideja krščanstva, vstajenja in srbstva so se prelile iz ene v drugo (Judah 2000, 3). Albanci na drugi strani takšne cerkve niso imeli kar je pospeševalo njihovo islamizacijo. Izostanek močne nacionalne cerkve pri Albancih je pomenila, da so se v primerjavi s Srbi, Albanci pomuslimanili v večjem deležu.

tem mestu še zlasti relevantno – niso nespremenljive, kot si je morda dandanes v dobi nacionalizma in ob očitnem forsiranju etnične ločnice težje predstavljati. Duijzings tako npr. ugotavlja da identitete skupin nikakor niso zacementirane ter, da se spreminjajo in celo medsebojno stapljajo (2000, 13). Še posebej so identitete fluidne in ambivalentne, za razliko od modernih in industrijskih družb, v perifernih družbah (prav tam, 24). To je Kosovo vselej bilo.⁴¹ Na tem področju namreč, nadaljuje avtor, je bilo v srednjem veku spreobrnjenje med veroizpovedmi in sprememba etnične identitete nekaj običajnega prejšnjih identitet pa niso povsem zavrgli (prav tam 14–15). Še danes, vojnām in številnim žrtvam navkljub ter predstavi, da so razlike med različnimi skupinami nepopravljive, je zaznati precejšnjo mero kontaktov, ki presegajo verske in etnične meje, sinkretizem pa je precej razširjen in še več, obstaja veliko primerov, »kjer so se muslimanske in krščanske oblike romanj in čaščenja svetnikov združile in kjer so uradne verske delitve postale zabrisane« (prav tam, 2).⁴² Zato Duijzings kljub priznanju, da Kosovo je okarakterizirano s trajnim konfliktom, opozarja na previdnost pri analizi kosovske družbe le skozi to prizmo, kajti zlasti v mirnejših obdobjih obstaja veliko primerov močnih povezav in zavezništev med Albanci in Slovani. (prav tam, 11)

Kljub pomanjkanju podatkov o številčnosti in medsebojnemu razmerju obeh etničnih skupin v preteklosti, so iz preteklosti znane določene selitve prebivalstva iz in na Kosovo. Tako se je npr. po turškem prevzemu regije tok preseljevanja Srbov z juga obrnil na sever, kamor se je do l. 1481 (predvsem v Transilvanijo in na Madžarsko) preselil velik del slovanske populacije, Albansko priseljevanje pa je pričelo naraščati v zgodnjem 16. stoletju (Vickers 1998, 17–18). Narava nekaterih izmed selitev priča o obstoju sovražnosti med Albanci in Srbi v preteklosti. Tak primer je denimo določitev meje med Srbijo in Otomanskim imperijem l. 1878, ki je povzročila masovne selitve: Srbi so iz Srbije izključevali Albance, medtem ko so morali zaradi tega ukrepa Srbi iz Kosova bežati. Prvič v zgodovini se je tedaj na Kosovu pojavila jasna etnična razdelitev med Albanci, večino in Srbi na Kosovu. (Duijzings 2000, 7)

Mnenja o tem ali so primeri preteklih sovražnosti vzročno povezani z razmerami v sedanjosti ali pa so le predmet obilne politične operacionalizacije za potrebe sedanjosti, so deljena. Argumentacija, da je obdobje med letoma 1878 in 1914 ključnega pomena za nedavno zgodovino Kosova ima brez dvoma svojo prepričljivo utemeljitev v spoznanju, da se je ravno v tem obdobju

(prav tam, 8)

41 Etnična identiteta je bila na Kosovu, kot mejnem področju zamenljiva, bodisi pod političnimi pritiski, bodisi iz koristi tudi še v obdobju SFRJ. O tem priča izjemen porast opredeljenosti za Turke med Albanci (zaradi sporazuma s Turčijo, ki je omogočal emigracijo) na Kosovu in sicer od 98.000 l. 1948 do 260.000 le pet let kasneje. (Roux v Duijzings 2000, 26)

42 Avtor podaja primer črnogorskih *Brđjanov* in albanskih *Malësorijev*, katerim so skupni mnogi običaji, tradicionalni zakoni in oblike družbene organizacije in še več, so tudi sorodstveno povezani. (prav tam)

delitev med kristjani in muslimani pretvorila v etnično ločnico med Srbi in Albanci (Duijzings 2000, Malcolm 1998). Gre namreč za obdobje, ki je bilo priča vzponu nacionalizmov in procesu oblikovanja nacionalnih držav na Balkanu, ki se je sicer v primerjavi zlasti z zahodno Evropo pričel s časovno zamudo. Nacionalna država, kot poseben tip države se je namreč na Balkanu uveljavila razmeroma pozno, šele ob koncu 19. stoletja in v 20. stoletju (Žagar 2007, 292). Albanci so l. 1877 ustanovili t. i. Prizrensko ligo⁴³, ki je zahtevala enoten albanski teritorij znotraj Otomanskega cesarstva, kjer so naseljeni Albanci. Ta čas je torej dejansko začetek zahtev in naporov po vključitvi Kosova v bodisi albansko, bodisi srbsko nacionalno državo in Albanci so kot je zapisal Banac (1988, 275), kljub temu, da so se vse bolj zoperstavljali Turkom, »instinktivno občutili, da je slovanska nevarnost večja«.

Ob osvojitvi Kosova l. 1913 so bili Srbi »tako zaslepljeni z močnim žarom ponovno osvojenih ozemelj, da skorajda niso opazili, da je ostalo zelo malo Srbov v tej 'Stari Srbiji'« (Banac 1988, 274). Ker pa je bila opcija odselitve muslimanov ob njihovem prihodu (kot v ožji Srbiji v 19. stoletju) nerealna,⁴⁴ je »srbska propaganda po eni strani sistematično dehumanizirala Albance, jih predstavljala kot bitja, ki sploh niso sposobna upravljanja s samim seboj, po drugi strani pa jih je povečevala do položaja, ki je dovoljeval njihovo asimilacijo.« (prav tam, 274–275). Marsikateri stereotipen pogled na manjvrednost Albancev med Srbi bi verjetno našel svoj začetek ravno v tem času. Hkrati je to obdobje priča absurdnosti, ki jo je zmožna proizvesti prevlada nacionalnih ideologij. Po eni strani so tako Albanci še vedno »imeli repe«, po drugi pa so bili po etničnem izvoru pravzaprav Srbi, s čimer je srbska historiografija poskušala pojasnjevati njihovo številčno nadmoč. »Čeprav je logika takšnega razmišljanja protislovna ocenam o manjvrednosti Albancev, je odgovarjala legendi o albanski krvoločnosti.« (prav tam, 277)

Nasilno osvajanje Kosova iz Balkanskih vojn se je ponovilo po I. svetovni vojni, v letih 1918–19, ko je morala srbska vojska neprestano dušiti upore Albancev in jih razoroževati (Banac 1988, 280).⁴⁵ Dobršen del Kosova je bil namreč še dolgo po končani vojni v permanentnem stanju vstaje, ki so jo izvajali t. i. Kačaki.⁴⁶ Tudi v miru, ob vključitvi Kosova v Kraljevino SHS, so bili

43 Delegati Prizrenske lige so bili večinoma iz Kosova in Makedonije. (Winnifrieth 1991a, 83)

44 Črnogorci so v delu Kosova, ki so ga zavzeli l. 1913 skušali spreobrniti prebivalstvo v pravoslavje, kar pa je rezultiralo v množičnem eksodusu Albancev v Albanijo in Srbijo. (Duijzings 2000, 18)

45 In kasneje zopet med II. svetovno vojno, ko so Albanci sprožili proti Srbom povratno nasilje in povzročili val beguncev na srbsko območje pod nemško upravo izven Kosova (Pirjevec 1995, 115). Zdi se, da so se Albanci in Srbi ob vsakem večjem sporu znašli na nasprotnih straneh, zavojevalci pa so napihovali sovražna čustva med njimi. Ker Albanci med II. svetovno vojno »niso še nikoli uživali toliko pravic in tolikšne blaginje kot pod Italijani« (Pirjevec 1995, 138), KPJ (Komunistična partija Jugoslavije) ni imela veliko uspeha pri organiziranju odpora med Albanci na Kosovu, kajti ti so se ravno zaradi obrambe pred Srbi že organizirali v vojaške formacije, ki so nadzorovale večino dežele (prav tam, 139). Obstajal je sicer dogovor med KPJ in albansko partijo, da se o vprašanju samoodločbe albanskega naroda na Kosovu, zaradi obzirnosti do Srbov, razpravlja po porazu okupatorja. (prav tam)

46 V Skadru (Albanija) je bil že l. 1918 ustanovljen Komite za narodno obrambo Kosova (*Komiteti i Mbrojte*

Albanci najbolj tlačena manjšina v Jugoslaviji (prav tam). Oblasti so izvajale razne raznarodovalne politike; onemogočile so javno albansko šolstvo, komaj dovoljevale obstoj albanskih političnih strank in pričele z načrtno kolonizacija Srbov in Črnogorcev katere namen je bil spremeniti etnične deleže na teh prostorih (Srbov je bilo le približno petina) češ, da je Kosovo »zibelka njihovega naroda«, na Albance pa »so gledali kot na uzurpatorje, ki jih je treba čimprej pregnati ali asimilirati« (Pirjevec 1995, 16). L. 1921 so jih v uradnih dokumentih najverjetneje številčno kar prepолоvili na le 439.657 (Banac 1988, 280), z zakonodajo, ki je očitno škodila Albancem pa se jih je očitno spodbujalo k izselitvi.⁴⁷

Ob vzpostavitvi SFRJ je bila le ta vsekakor medetnično bolj uravnovešena kot Kraljevina SHS. Srbski komunisti so poleg priznanja neodvisnosti Črni gori, Makedoniji in BiH, sprejeli tudi avtonomno pokrajino Vojvodina in Kosovsko-metohijsko oblast, vendar pa so vojska, tajne službe in diplomacija ostale v srbskih rokah, s čimer so bili tako kot v Kraljevini SHS znova v položaju, da narekujejo »svoje civilizacijske modele« drugim, »čeprav niso imeli ne številčne, ne gospodarske in niti kulturne moči za izvrševanje te vloge« (Pirjevec 1995, 164). Glede odnosa do Albancev, kot tudi do splošnega vprašanja centralizacija - decentralizacija, odnosi republika - pokrajina in republika - federacija je v SFRJ obstajalo več različnih obdobij.

Sprva je bil na Kosovu policijski teror dovoljen. Svoj višek je dosegel v letih 1955 in 1956, ko se je režim odločil zapleniti orožje, ki so ga imeli Albanci doma po tradiciji doma kar je terjalo na stotine življenj (Pirjevec 1995, 282). V Srbiji je sicer po padcu Rankovića, dolgoletnega notranjega ministra SFRJ in ob prihodu liberalnejših politikov na oblast na sredi šestdesetih dozorelo prepričanje, da bi veljalo politiko do Albancev spremeniti. Ko so l. 1968 med Albanci na Kosovu izbruhnili nemiri je bila ta politika sicer na preizkušnji, saj so konservativci »takoj dvignili glave in z zadovoljstvom ugotavljali, da politika demokratizacije ni zagotovila miru, temveč je, nasprotno, sprožila nasilje« (prav tam, 288). Toda politika popuščanja je preživela in l. 1969 je bila v Prištini npr. ustanovljena samostojna dvojezična univerza. Zvezna vlada se je protisrbskih in protijugoslovanskih čustev med Albanci na Kosovu, lotila s poskusom izboljševanja življenjskega standarda (prav tam, 362).

Kot rečeno pa se odločilen pomen za sovražnosti med albanskim in srbskim prebivalstvom na Kosovu pripisuje različnim časovnim obdobjem in politikam, posameznim dogodkom ali drugim dejavnikom.⁴⁸ Mertus (1999) je v nasprotju z zgornjimi argumentacijami prepričan, da kljub

Kombëtare e Kosovës), ki je imelo že konec leta 2.000 borcev in kar 100.000 podpornikov (Banac 1988, 285) vendar je l. 1924 izgubilo podporo v Tirani in je bilo ukinjeno.

47 Že med leti 1913 in 1920 je iz Kosova emigriralo približno 150.000 prebivalcev (Hadri v Banac 1988, 282)

48 Rametova (2002, 308–310) tako izpostavlja tudi Miloševićovo bolno osebnost .

dolgoletnim slabim odnosom med Albanci in Srbi, nedavno »vojno na Kosovu ne gre pripisati starodavnim sovraštvom. Prej je spopad rezultat nedavnih sovraštev, podžganih z nedavnimi propagandnimi kampanjami« (prav tam, 4). Avtor razkriva specifične mite in konstrukte novejšega datuma, kot je npr. medijski konstrukt o albanskih teroristih. »Kot drugje v bivši Jugoslaviji so politiki za lastne pridobitve izkoriščali prav vsak znak medskupinskega konflikta.« (prav tam, 5). Po splošnih demonstracijah l. 1981 je tako časopisje izpostavljalo proalbanske teme, ki da so jih razglašali demonstranti, čeprav teh večina protestnikov sploh ni podpirala (prav tam, 30–31). Mertus je ob tem prepričan še, da je mednarodna skupnost ustvarila to nevzdržno situacijo s tem, ko ni uspela podpreti Albance v njihovem prvotno pasivnem uporju proti srbski represiji. Ti so bili namreč zato primorani, če so hoteli slediti svojim ciljem, zaostri svoj boj kajti njihovega pasivnega odpora tujina očitno ni podprla. Posledično so bili tudi Srbi primorani slediti zaostrovanju, če so hoteli zaježiti naraščajoči albanski nacionalizem. V tem stanju sta se oba nacionalizma dobesedno hranila drug na drugemu.

Albanska zahteva po republiki v okviru SFRJ je imela namreč veliko rušilno moč, saj je bila nasprotna teoriji Edvarda Kardelja o narodih in narodnostih, hkrati pa je ciljala neposredno v srce srbske nacionalne zavesti (Pirjevec 1995, 362). Nemiri spomladi l. 1981 so po uradnih podatkih zahtevali le enajst, po albanskih pa kar 1.600 življenj, dejstvo pa je, da je v izrednem stanju, ki so ga razglasile oblasti vpeljalo v pokrajini represijo, v kosovski partiji pa korenito čistko (prav tam, 363). Zaradi albanskih demonstracij je Srbom tako uspelo odpreti razpravo o federativni ureditvi. Niso pa bili zadovoljni ob razvoju dogodkov po demonstracijah, kajti sredi osemdesetih je beograjsko časopisje poročalo o genocidu nad Srbi na Kosovu. (prav tam, 376). Gonja je dosegla vrh s predajo peticije 2000 kosovskih Srbov v skupščino SFRJ s katero so zahtevali zaščito pred sosedi Albanci, medtem ko je in to kaže kakšno stopnjo psihoze je dosegla obsedenost s kosovskim vprašanjem, »200 najuglednejših beograjskih intelektualcev skupaj z vidnimi borci objavilo podporno peticijo, v kateri so zahtevali ukinitvev kosovske avtonomije in vojaško zasedbo pokrajine« (Pirjevec 1995, 376). Septembra 1986 pa je bil objavljen tudi famozni Memorandum Srbske akademije znanosti in umetnosti⁴⁹, ki je Srbe v Jugoslaviji predstavljal kot žrtve. Sledili so naslednjega leta znova mitingi in pomladi 1989 nemiri s 25 smrtnimi žrtvami (Pirjevec 195, 396). V obdobju od 1989, ko je bil Kosovu odvzet pretežen del avtonomije, do začetka l. 1998 je zaradi diskriminacijskih ukrepov srbskih oblasti pokrajino zapustilo po ocenah okoli 350.000 Albancev, v večini so se ti odselili v države Zahodne Evrope (UNHCR (Visoki komisariat ZN za begunce – *United Nations High Commissioner for Refugees*), 2000, 233).

49 Memorandum Srbske akademije znanosti in umetnost je bil objavljen v septembru 1986.

V istem duhu kot Mertus, Kúhle in Lauttsen (2006, 19) trdita, da niti srbski nacionalni mit o kosovski bitki ni povzročil vojn na področju bivše Jugoslavije, temveč je služil za legitimitizacijo vladavine Slobodana Miloševića in brutalnega ravnanja vojaških in paravojaških sil mobiliziranih za srbsko stvar. Sama narativnost mita, tj, izdaja Brankovića, sam obstoj Obilića in tudi celo poraz Srbov zgodovinsko ni dokazljiv, zgrajena pa je na že znani krščanski simboliki (Lazar = Jezus, Branković = Juda, idr.) toda v tem primeru ima zgodba kot povzemata avtorja (2006, 23 po Dvornikoviću v Thomashevchu) dodaten preobrat kajti v mitu o Kosovski bitki se krščanstvo in nacionalizem združita v eno. Zanimivo pri tem je, da se je v pretežno muslimanskem svetu skozi stoletja čaščenje Lazarjevega kulta ohranilo le v enem samostanu (prav tam, 24), zgodbo, ki se je sicer ohranila v ljudski folklori so na novo instrumentalizirali umetniki 19. stoletja in sicer na nacionalistični podlagi, a ko so Srbi dosegli neodvisnost je namesto njegove opustitve sledila institucionalizacija mita (s praznovanjem Vidovega dne 28. junija, prvič že l. 1851). (prav tam, 24–25)

4. UPRAVLJANJE KONFLIKTA NA KOSOVU

Za razliko od obdobja pred oboroženim posredovanjem zveze Nato marca l. 1999 so v dejavnostih mednarodne skupnosti na Kosovu, ki so sledile intervenciji, pod pokroviteljstvom OZN sodelovale številne mednarodne organizacije; globalne in regionalne, tako vladne kot nevladne. Vsebinsko je njihovo delovanje obsegalo ali še obsega med drugim tudi tako zahtevne in kompleksne projekte kot so vzpostavitev in opravljanje funkcije javne uprave, zagotavljanje civilne varnosti, organiziranje sodstva in organizacija volitev. Razpon dejavnosti mednarodne skupnosti na Kosovu ne dovoljuje dvoma, da si je le-ta z mandatom ZN zadala vzpostavitev in začasen prevzem vseh vej oblasti v pokrajini. Te naloge je v okviru upravljanja konfliktov opravičevalo prevladujoče pojmovanje postkonfliktne gradnje miru (več na str. 16–23), obstajal pa je zanje tudi mandat ZN. V marsičem pa jih je sproti narekovala sama kosovska operacija, ki je tako s svojim povratnim vplivom na sam koncept gradnje miru obilno prispevala k njegovemu izoblikovanju. Ravno na Kosovu so se namreč »na novo formulirane mednarodne ideje o rekonstrukciji in stabilizaciji povojnih družb prvokrat preizkusile« (Ramsbotham in dr. 2006, 226). V preteklosti so bile dejavnosti mednarodne skupnosti v povojnih družbah drugačne narave, kajti temeljile so na drugačnih predpostavkah. (več v 2. poglavju)

Poglavje, ki sledi bo predstavilo v kaj je bila mednarodna skupnost na Kosovu pravzaprav vpletena v letih 1999–2009. Skupen mandat dodeljen KFOR-u⁵⁰ in UNMIK-u je v zgodovini brez precedensa, ko gre za kompleksnost misije in razpon zadanih nalog. ZN so se prvič v zgodovini lotili administracije celotnega ozemlja (Søbjerg 2006, 57) in nobena predhodna misija ni izvajala tako obsežnega in neposrednega upravljanja (Murphy 2007, 78; Paris 2004, 213). Šlo je pravzaprav za - nikakor ni pretiravanje, če je označeno kot - vladanje, katerega vzvode so Kosovarji postopoma in pod mentorstvom mednarodne skupnosti vse bolj prevzemali v svoje roke. Vzpostava *de facto* skrbništva se je kljub pomanjkljivostim in preostalim izzivom izkazala za boljšo opcijo kot klasična misija ohranjanja miru, vsaj po Søbjergovem mnenju, saj naj slednja ne bi zmogla zapolniti vakuuma moči, ki bi nastal ob izključno vojaškem angažmaju. Kajti le civilna komponenta lahko zagotovi tudi dolgoročno stabilnost in je zatorej ključna pri razvoju nepristranskosti novonastalih

50 KFOR pravzaprav ni imel tako enotne poveljniške strukture kot se zdi na prvi pogled. Možnosti UNMIK-a in drugih mednarodnih organizacij za sodelovanje s pripadniki KFOR-ja in kako so bili le-ti dojeti med lokalnim prebivalstvom so se med sektorji razlikovale. Simone (2009) izpostavlja dobro sodelovanje z italijanskimi enotami KFOR-ja s katerimi je kot uslužbenec UNMIK-a odlično sodeloval, dobro pa so bili dojeti med lokalnim prebivalstvom v Dečanih in okolici. Bili so celo pobudniki humanitarnih dejanj kot npr. razdeljevanja kuhinjskega orodja med manjšinami ali med ekonomsko slabše stoječimi Albanci (prav tam). Simone meni, da je razlog za dobro razumevanje italijanskih enot z lokalnim prebivalstvom in drugimi mednarodnimi organizacijami v specifikah urjenja pripadnikov italijanske vojske, ki je razumljena manj kot bojujoči se stroj, temveč bolj kot servis državljanom.

institucij in pri pomiritvi (2006, 68–69). Poleg tega pa skrbništvo samo po sebi implicira dolgoročnost angažmaja; ZN naj bi ostali na Kosovu dokler bo potrebno (prav tam, 71). Sprejete odločitve in izvajane politike v času skrbništva pa imajo seveda ravno zaradi širokih pristojnosti skrbnikov svoj vpliv tudi po predaji oblasti lokalnim silam. V tem poglavju bo predstavljena argumentacija, da je ta vpliv lajšal pot k določenemu končnemu statusu Kosova, tj. neodvisnosti.

4.1 GRADNJA MIRU NA KOSOVU

4.1.1 Splošna načela za poveljne dejavnosti

Resolucija 1244 temelji na v aneksu nahajajočih se dokumentih, ki vsebujejo splošna načela za politično rešitev Kosovske krize, sprejeta na srečanju zunanjih ministrov skupine osmih držav (G-8)⁵¹ 6. maja 1999⁵² in sporazum o teh načelih (kjer so tudi natančneje razdelana), ki je bil predstavljen vodstvu ZRJ s strani Marttija Ahtisaarija (v imenu EU) in Viktorja Chernomyrdina, (posebnega predstavnika predsednika Ruske federacije) srbska skupščina pa ga je potrdila 3. junija 1999.⁵³ Da je resolucija utemeljena prav na omenjenih dokumentih potrjuje tudi samo besedilo resolucije (Varnostni svet 1999d, 1. točka). Upoštevajoč v kolikšni meri so Splošna načela vplivala na Resolucijo 1244, je Murphy (2007, 78) G-8 pomenljivo označil kar za »neko vrsto Varnostnega sveta v senci«.

Vodje diplomacij držav G-8 so se med drugim sporazumeli o mednarodni civilni in vojaški prisotnosti na Kosovu. In sicer, da zagotovi uresničevanje skupnih ciljev in ki bo »podprta in sprejeta s strani ZN« (Varnostni svet 1999a, 1. točka, 3. alineja). Sporazum z Beogradom je k temu dodal še, da mora biti mednarodna prisotnost na Kosovu utemeljena na VII. poglavju UL in »pod pokroviteljstvom Združenih narodov« (Varnostni svet 1999b, 3. točka) s čimer je operacija še za odtenek jasneje opredeljena kot projekt, ki naj poteka v okviru svetovne organizacije. Sicer oba dokumenta predvidevata naknadno odločitev Varnostnega sveta o vzpostavitvi prehodne uprave na Kosovu, ki bi »zagotovila mirno in normalno življenje za vse prebivalce Kosova« (Varnostni svet 1999a, 1. točka, 4. alineja). Načrt, ki ga je podprla vlada ZRJ in skupščina Srbije ob tem vsebuje tudi že iz poprej sprejetih resolucij Varnostnega sveta znano dvolično določilo, da morajo pod mednarodno upravo prebivalci Kosova »uživati znatno avtonomijo (vendar, op. M. T.) znotraj Zvezne republike Jugoslavije« (Varnostni svet 1999b, 5. točka). Na istem mestu je bilo dogovorjeno tudi (za razliko od sklepov G-

51 Skupino držav G-8 sestavljajo: Francija, Italija, Japonska, Kanada, Nemčija, Rusija, Velika Britanija (VB) in ZDA.

52 Dokument Varnostnega sveta ZN, S/1999/516, z dne 6. maja 1999, v nadaljevanju Splošna načela.

53 Dokument Varnostnega sveta ZN, S/1999/649, z dne 7. junija 1999, v nadaljevanju Sporazum o splošnih načelih.

8), da bo pri namestitvi varnostnih sil na Kosovu v znatni meri sodelovala zveza Nato. (prav tam, 4. točka)

Poleg naštetega so se zunanji ministri skupine držav G-8 dogovorili tudi o takojšnji in preverljivi prekinitvi nasilja in represije, o umiku vseh policijskih, vojaških in paravojaških enot iz Kosova, o varni in svobodni vrnitvi beguncev in notranje razseljenih, o neoviranem dostopu za humanitarne organizacije in glede obsežnega pristopa k ekonomskemu razvoju in stabilizaciji krizne regije (Varnostni svet 1999a, 1. točka). Sporazum, ki so ga sprejeli v Beogradu pa je predvideval po umiku srbskih oz. jugoslovanskih sil tudi vrnitev dogovorjenega števila jugoslovanskega in srbskega osebja na Kosovo z namenom sodelovanja z mednarodno upravo, označevanja in čiščenja minskih polj, varovanja srbske dediščine in prisotnosti na mejnih prehodih (Varnostni svet 1999b, 6. točka). Na tem mestu je bil predviden tudi kasneje sklenjen vojaško-tehnični sporazum, ki bi med drugim natančneje določal umik sil in obseg ter pogoje vrnitve določenega osebja. (prav tam, 10. točka)

Oba dokumenta vsebujeta dogovor o sprožitvi političnega procesa, ki naj vodi do sklenitve prehodnih okvirnih sporazumov. Ti bi naj zagotovili, spet v skladu z znanim besediščem, znatno samoupravo za Kosovo ob spoštovanju načel suverenosti in ozemeljske celovitosti ZRJ in ob polnem upoštevanju Sporazuma iz Rambouillet-a (Varnostni svet 1999b, 8. točka). Pri slednjem je zanimivo zlasti, da bi upoštevanje omenjenega sporazuma neizogibno pomenilo neupoštevanje suverenosti in ozemeljske celovitosti ZRJ. Takšen primer je npr. določilo iz Rambouillet-a, da naj se v treh letih po sprejetju sporazuma skliče mednarodno srečanje na katerem bo izbran mehanizem za določitev končnega statusa Kosova in sicer na podlagi volje ljudstva, mnenja relevantnih avtoritet, naporov obeh strani glede izvrševanja Sporazuma iz Rambouillet-a in Helsinške sklepne listine⁵⁴ (Sporazum iz Rambouilleta, VIII. pogl., 1.čl., 3. odst.). V kolikor bi se namreč dosledno upoštevala tudi suverenost ZRJ, bi bila odločitev o končnem statusu Kosova kot delu ZRJ formalno prepuščena edinole ZRJ sami.

4.1.2 Resolucija 1244

Varnostni svet je z resolucijo 1244 odločil, da mora politična rešitev kosovskega konflikta temeljiti na načelih in zahtevah, ki izvirajo iz omenjenih dokumentov (Varnostni svet 1999d, 1. točka) ter se odločil ukrepati v okviru VII. poglavja UL. V skladu s tem je bila odrejena namestitvev civilnih in vojaških sil »pod pokroviteljstvom Združenih narodov« (prav tam, 5. točka), od

⁵⁴ Sklepna listina Konference za varnost in sodelovanje v Evropi - Helsinška sklepna listina (*Conference on security and cooperation in Europe Final Act - Helsinki Final Act*), sprejeta 1. avgusta 1975, v nadaljevanju Helsinška sklepna listina.

Generalnega sekretarja OZN pa zahteval, da imenuje posebnega predstavnika, ki naj »nadzoruje udejanjanje mednarodne civilne prisotnosti« (prav tam, 6. točka), hkrati pa, da svoje delovanje »tesno koordinira z mednarodno vojaško prisotnostjo, da se zagotovi, da obe prisotnosti delujeta naproti istim ciljem na način medsebojnega podpiranja.« (prav tam). Glavne zadolžitve, ki jih je Varnostni svet z Resolucijo 1244 dodelil civilnemu delu mednarodne misije so: podpora vzpostavitvi znatne avtonomije in samouprave na Kosovu v skladu s Splošnimi načeli in Sporazumom iz Rambouillet-a, opravljanje osnovnih funkcij civilne uprave kjerkoli in do kadarkoli bo za to obstajala potreba, organizacija in nadzor nad začasnimi institucijami za demokratično in avtonomno samoupravo, vključujoč izvedbo volitev, po nastanku omenjenih institucij prenos upravne odgovornosti nanje ter izvajanje nadzora in podpore nad ostalimi dejavnostmi gradnje miru, omogočiti politični proces, za določitev prihodnjega statusa Kosova, upoštevajoč pri tem zopet Sporazum iz Rambouillet-a, v zaključni vazi nadzirati prenos avtoritete iz začasnih institucij na institucije, ustvarjene z eventualno doseženim političnim sporazumom, podpora pri rekonstrukciji ključne infrastrukture in gospodarske obnove, v sodelovanju s humanitarnimi organizacijami nuditi podporo pri humanitarni pomoči, vzdrževanje javnega reda, vključno z ustanovitvijo lokalnih policijskih sil in z namestitvijo mednarodnih policijskih sil, zaščita in podpora človekovim pravicam ter zagotovitev varne in nemotene vrnitve beguncev in razseljenih na Kosovo. (Varnostni svet 1999d, 11. čl.)⁵⁵

Resolucija 1244, katere sponzor je bila tudi Slovenija, v tistem času nestalna članica Varnostnega sveta,⁵⁶ je torej vendarle ubrala pot, ki je v praksi pomenila vzpostavitev skrbništva s prehodno administrativno upravo ter namestitvijo oboroženih sil. Civilna prisotnost ZN je tako dejansko postala kosovska vlada (Søbjerg 2006, 65). Sicer administracija celotnega ozemlja v obdobju neposredno po Natovi akciji ni bila edina možnost, ki jo je imela na voljo mednarodna skupnost. Resne razprave so potekale tudi v zvezi s t. i. »*helping hand*« modelom, ki je bil predviden že v Prehodnem sporazumu za mir in samoupravo na Kosovu iz Rambouillet-a⁵⁷ in po

55 Resolucija je določala tudi naloge vojaške misije. KFOR je zadolžila za: odvrčanje obnove sovražnosti, vzdrževanje in po potrebi vsiljevanje premirja, zagotovitev umika in razen predvidenih tudi preprečitev vrnitve zveznih in republiških sil na Kosovo, razorožitev sil OVK in drugih oboroženih enot kosovskih Albancev, nastanek varnega okolja v katerega se lahko begunci in razseljeni nemoteno vrnejo, v katerem lahko deluje mednarodna civilna prisotnost, v katerem se lahko vzpostavi začasna uprava in kamor je moč dostaviti humanitarno pomoč, zagotovitev javne varnosti in miru in deminiranje dokler odgovornost nad temi nalogami ne prevzame civilna misija, sodelovanje in koordinacija z delom civilne prisotnosti, nadzor meja, zagotovitev in zaščita lastne svobode gibanja ter svobode gibanja civilne uprave in mednarodnih organizacij. (prav tam, 9. čl.)

56 Resolucija je bila sprejeta s 14 glasovi za, 0 proti in 1 vzdržanim glasom (Kitajska). Predstavniki Republike Slovenije v VS, Danilo Türk je neposredno po glasovanju v pojasnitev glasovanja med drugim izjavil: »jasno je, da državna suverenost ni absolutna in da ne more biti uporabljena kot orodje zanikanja človečnosti«. (1999, 11)

57 Prehodni sporazum za mir in samoupravo na Kosovu (*The Interim Agreement for Peace and Self-government in Kosovo*); dosegljivo prek: http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html (28. avgust 2009), v nadaljevanju Sporazum iz Rambouilleta.

katerem bi mednarodna skupnost imela vlogo asistenta v povojni obnovi Kosova (Søbjerg 2006, 60). Prevladalo pa je kljub temu prepričanje, da je potreben dolgoročen in zavzet angažma v obliki protektorata oz. skrbništva.

Neposredno sicer izraza skrbništvo ni bilo mogoče uporabiti, ker je skrbništvo že na načelni ravni v mednarodnih odnosih dandanes zavrnjeno. In sicer na podlagi Deklaracije o priznavanju neodvisnosti kolonialnim deželam in ljudstvom,⁵⁸ sprejeti v Generalni skupščini OZN (GS) 1. 1960, ki je ta institut mednarodnih odnosov tako rekoč prepovedala. Če bi ZN kljub temu uradno razglasili skrbništvo nad Kosovom pa bi bili nemudoma spet pod pritiskom omenjene deklaracije da ga končajo, kajti Deklaracija 1514 od skrbnikov kakršnihkoli ozemelj, ki niso pod lastno upravo zahteva, da »prenesejo vso oblast na ljudstva teh ozemelj, brez pogojev in zadržkov, v skladu z njihovo svobodno izraženo voljo in željo« (Generalna skupščina 1960, 5. odst.).⁵⁹ Tega seveda Varnostni svet ni bil pripravljen storiti ne glede na to katera stran v sporu bi eventualno uveljavljala pravico do samouprave, bodisi ZRJ, katere del je Kosovo po mednarodno priznanih mejah ali albanski večini, ki jo je ZRJ nasilno zatirala. Søbjerg (2006, 65) izpostavlja še en, praktičen vidik ne vključitve izraza skrbništvo v besedilo resolucije 1244 in sicer - po UL je za upravo skrbniških ozemelj odgovoren Skrbniški svet ZN in ne Varnostni svet, ki je očitno želel ohraniti nadzor nad misijo. In nenazadnje, UL predvideva skrbništvo le za točno določene skupine ozemelj kamor pa Kosova ni moč uvrstiti. UL namreč omenja le ozemlja pod poprejšnjim mandatom Društva narodov, za ozemlja odvzeta poraženkam II. svetovne vojne in ozemlja, ki bi jih države odgovorne za njihovo upravo same želele postaviti pod skrbništvo OZN (UL, 77. čl.). Za uradno razglasitev skrbništva bi bila torej potrebna nič manj kot kar predhodna sprememba same UL, kar pa bi vse prej kot poenostavilo potek gradnje miru na Kosovu

Varnostni svet je z resolucijo 1244 sklenil tudi, da se določitev končnega statusa preloži v prihodnost. To pa ne pomeni, da se velike sile - stalne članice Varnostnega sveta, ne bi bile zmožne zediniti glede vprašanja statusa. Nasprotno, na tej točki je med njimi in tudi širše v mednarodni skupnosti vladala presenetljiva konsistenca (Kristensen 2006, 141–142). Vrnitev pokrajine pod nadzor Beograda je bila seveda zaradi minulih dogodkov vnaprej izključena, prav tako ni imela morebitna neodvisnost Kosova na ravni vlad v tistem času še nobene podpore, zlasti ker bi neodvisnost Kosova pomenila potencialno nevaren presedan (prav tam). Nanj bi se namreč posledično imeli možnost sklicevati tisti, ki bi zahtevali odcepitev od držav drugod po svetu. Ta

58 Deklaracija o priznavanju neodvisnosti kolonialnim deželam in ljudstvom (*Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*), A/RES/15/1514, sprejeta z Resolucijo Generalne skupščine Združenih narodov 1514, 14. decembra 1960, v nadaljevanju Deklaracija 1514.

59 Deklaracija prav tako določa, da »n/ezadostnost politične, ekonomske, socialne ali izobraževalne pripravljenosti bi nikoli ne smelo služiti kot pretveza za odlašanje neodvisnosti.« (Generalna skupščina 1960, 2. odst.)

zadržek je utemeljen. Saj je argumentacija, da je osamosvojitve Kosova (zaradi konteksta razpada SFRJ in dolgoletnega zatiranja srbskih nadoblasti, ki je vključevalo tudi genocidna dejanja pa tudi manjka učinkovite oblasti s strani Republike Srbije v pokrajini) primer posebne vrste, primer *sui generis*, kot si jo je po enostranski razglasitvi neodvisnosti v Evropskem parlamentu (EP) razlagal med drugim takratni slovenski zunanji minister v vlogi predsedujočega Svetu EU Dimitrij Rupel (Predsedujoči Svetu EU 2008) pravno negotova. Pomenila pa bi neodvisnost tudi razrahljanje nekaterih načel v mednarodni skupnosti, ki so jih države zlasti v času po II. svetovni vojni močno promovirale.

Tako tudi v času izvajanja grozodejstev s strani sil ZRJ na Kosovu privrženost mednarodne skupnosti k načelu nespremenljivosti državnih meja nikakor ni popustila. Že z resolucijama 1199⁶⁰ iz septembra in 1203⁶¹ iz oktobra 1998, ko je bila v teku srbska vojaška operacija v pokrajini je Varnostni svet med drugim ponovil zagotovilo, ki ga je v povsem enakem besednem redu vsebovala že resolucija 1160 in ki ga je vsebovala kasneje tudi resolucija 1244 in sicer, da Varnostni svet potrjuje »predanost vseh držav članic k suverenosti in ozemeljski celovitosti Zvezne Republike Jugoslavije« (Varnostni svet 1998a, 1998b, 1998c, 1999d). Privrženost načelu nespremenljivosti meja je izrazil Varnostni svet tudi z resolucijo 1239⁶² iz maja meseca 1999, ko je med drugim ponovno potrdil »ozemeljsko celovitost in suverenost vseh držav v regiji« (Varnostni svet 1999c). Da bi Beograd sam pristal na neodvisnost Kosova, je bilo povsem nerealistično pričakovati, medtem ko je delitev Kosova zavračala sama mednarodna skupnost. Spet zaradi strahu pred posledicami, ki bi jih takšen razplet dogodkov utegnil imeti drugje po svetu. (prav tam)

Mednarodna skupnost si je prizadevala za Republiko Kosovo v okviru ZRJ, ki bi imela status enak Črni gori. To je bila edina opcija, ki ni vključevala neodvisnosti in za katero je hkrati moč trditi, da je imela vsaj nekaj možnosti, da bi jo Albanci sprejeli, računajoč pri tem seveda na to, da se le-ti zavedajo, da si brez pristanka mednarodne skupnosti, od katere so v političnem in finančnem smislu povsem odvisni ni mogoče zamisliti samostojnosti ali kakršnekoli sploh rešitve. Je pa ta možnost splavala po vodi z razpadom Srbije in Črne gore, kratkotrajne naslednice ZRJ, in razglasitvijo neodvisne Črne gore. Zagotovo si je mednarodna skupnost, zlasti pa EU tako krčevito prizadevala za ohranitev zveze med Črno goro in Srbijo zlasti zaradi posledic v regiji, v prvi vrsti na kosovsko vprašanje. Kristensen tako trdi, da je resolucijo 1244 najbolje razumeti kot način s

60 Resolucija Varnostnega sveta ZN 1199 (*Security Council Resolution 1199*), S/RES/1199/1998, sprejeta 23. septembra 1998, v nadaljevanju Resolucija 1199.

61 Resolucija Varnostnega sveta ZN 1203 (*Security Council Resolution 1203*), S/RES/1203/1998, sprejeta 24. oktobra 1998, v nadaljevanju Resolucija 1203.

62 Resolucija Varnostnega sveta ZN 1239 (*Security Council Resolution 1239*), S/RES/1239/1999, sprejeta 14. maja 1999, v nadaljevanju Resolucija 1239.

katerim si je mednarodna skupnost nameravala kupiti čas. »V bistvu je bila (mednarodna, op. M. T.) administracija uporabljena kot orodje za spoprijem z dilemo, izhajajočo iz potrebe po zagotovitvi Kosovarjem, da uživajo v znatni avtonomiji v stanju svobode in varnosti, medtem pa v istem času prepreči kakršnekoli spremembe obstoječih meja.« (prav tam, 143). Vse v upanju, da bo čas v katerem se bo zgodila demokratizacija, ne le Kosova, temveč tudi Srbije, poskrbel za omilitev nasprotujočih si zahtev in olajšal končno razrešitev kosovskega statusa.

Na nek način je v trenutku sprejetja resolucija celo izpolnila minimalne zahteve tako Albancev kot Srbov (Yannis 2002, 271), tj. z uvedbo avtonomije znotraj obstoječih meja. Mednarodni upravi pa je naložila zasledovanje pragmatičnih ciljev kot so politične, upravne, ekonomske in socialne reforme, ki jih je bilo z vidika mednarodne skupnosti potrebno izvesti ne glede na končni status. Vendar pa je jasno, da pragmatično izvajanje reform in gradnje miru na sploh ni bilo mogoče izvajati kar brez kakršnegakoli vpliva na končni status. Izbrana pot je najmanj olajšala potek dogodkov v smeri neodvisnosti pa četudi se je mednarodna uprava temu v načelu upirala. Kot bo pokazalo nadaljevanje so reforme v praksi vzpostavljale upravno od Srbije ločeno in od Srbije oz. ZRJ neodvisno skupnost. Izpeljani ukrepi so namreč neprimerljivo temeljitejše uresničevali zahtevo resolucije 1244 po znatni avtonomiji, medtem ko ukrepe ki bi hkrati zagotavljali tudi uresničitev zahteve resolucije 1244, da Kosovo ostane znotraj Srbije oz. Jugoslavije, ob vzpostavitvi npr. lastne carine in centralne banke Kosova ni izvajala.

4.1.3 UNMIK

Varnostni svet je z Resolucijo 1244 pooblastil Generalnega sekretarja, da »s pomočjo relevantnih mednarodnih organizacij vzpostavi mednarodno civilno prisotnost« (Varnostni svet 1999d, 10. odst.). Dober mesec po sprejetju resolucije je Generalni sekretar Kofi Annan v Poročilu⁶³ pripravljenem na tej podlagi razgrnil med drugim tudi strukturo misije. Pod vodstvom posebnega odposlanca generalnega sekretarja in njegovih namestnikov je misija sestavljena iz štirih stebrov: prehodne civilne uprave (pod vodstvom OZN), stebra zadolženega za humanitarne zadeve (pod vodstvom UNHCR), stebra zadolženega za gradnjo oz. vzpostavitev institucij (pod okriljem OVSE) in gospodarske obnove pod taktirko EU (Generalni sekretar 1999b, 5. odst.). Prehodno civilno upravo nadalje sestavljajo trije oddelki: policijski komisar in njegovo osebje, ki je v skladu z resolucijo 1244 zadolženo za ohranjanje javnega reda in miru (prav tam, 9. čl.), pisarna za civilne zadeve, pristojna za nadzor in kjer je potreba tudi za izvajanje javnih funkcij (prav tam,

63 Poročilo Generalnega sekretarja, pripravljeno na podlagi 10. odstavka Resolucije 1244 (*Report of the Secretary-General pursuant to Paragraph 10 of Security Council Resolution 1244 (1999)*), S/1999/672, predstavljeno 12. junija 1999; v nadaljevanju Poročilo GS junija 1999.

10. čl.) in pisarna za sodne zadeve, odgovorna za vzpostavitev in nadzor nad sodnim sistemom (prav tam, 11. čl.). Čez natančno mesec dni je Generalni sekretar OZN, v svojem naslednjem Poročilu o prehodni upravi ZN na Kosovu⁶⁴ predstavil še splošno strategijo misije, razdeljeno na pet zaporednih faz. Vzpostavitvi začasnih administrativnih struktur, namestitvi mednarodnih policijskih sil, zagotovitvi nujne pomoči beguncem in ponovni vzpostavitvi javnih služb v prvi fazi, preko konsolidacij javnih služb in vladavine prave, začetka prenosa oblasti na sektorjih kot sta zdravstvo in izobraževanje in pripravam za volitev v drugi ter izvedba volitev za prehodno kosovsko upravo v tretji fazi, naj bi sledila vzpostavitev začasnih samoupravnih institucij na Kosovo v četrti fazi ter kasneje prenos oblasti na institucije, ki jih bo eventualno vzpostavil končni politični sporazum v zadnji, peti fazi. (Generalni sekretar 1999a, čl. 110–116)

Na lokalni ravni je bila že od začetka zavrnjena jugoslovanska delitev na okrožja. ZN so ustanovili pet lokalnih administracij, skladnih s KFOR-jevo razdelitvijo. S tem je bil ustvarjen položaj v katerem je bilo sicer delovanje med civilnim in vojaškim delom (za razliko od BiH) bolj usklajeno. Hkrati pa mednarodna uprava ni imela odgovarjajočih sogovornikov med domačini. Obenem pa je imela mednarodna skupnost veliko težavo zapolnjevati svoja mesta. Šele v začetku januarja jim je namreč uspelo zagotoviti gol minimum osebja (Baskin 2006, 78). Na lokalni ravni sprva mednarodna uprava, ki je branila legitimnost na podlagi Resolucije 1244, tudi ni zmoгла vzpostaviti efektivne oblasti. Boj za politični nadzor je potekal med UNMIK-om, Začasno vlado pod nadzorom OVK, Paralelnim režimom pod vodstvom Ibrahima Rugove in njegove Demokratične lige Kosova (DLK) in tudi bivšimi srbskimi oz. jugoslovanskimi strukturami (Cocozzelli 2009, 196–197). Ta spopad je bil končan z ustanovitvijo Skupne prehodne upravne strukture (*Joint Interim Administrative Structure*) in Prehodnega upravnega sveta (*Joint Administrative Council*) decembra 1999, ki je vodil v opustitev albanskih začasnih vladnih in drugih paralelnih struktur. Nekatere lokalne strukture (le albanske) pa vključil v mednarodne strukture UNMIK-a.

Prenos moči se je na splošno začel dokaj pozno Šele 1. 2000 in še takrat le s prenosom določene avtoritete na občine. Resneje pa se je proces prenosa moči pričel šele maja 1. 2001 s sprejetjem Ustavnega okvira začasno samoupravo⁶⁵ ter lokalnimi volitvami, ki so bile izpeljane novembra istega leta (Kristensen 2006, 141). Kristensen identificira dva razloga zakaj ni bil transfer

64 Poročilo Generalnega sekretarja o misiji začasne uprave Združenih narodov na Kosovu (*Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*), S/1999/779, z dne 12. julija 1999, v nadaljevanju Poročilo GS julija 1999.

65 Ustavni okvir začasno samoupravo (*Constitutional Framework for Provisional Self-Government*), UNMIK/REG/2001/9, sprejet 15. maja 2001 in amandiran 3. maja 2002 (UNMIK/REG/2002/9) ter 4. oktobra 2007 (UNMIK/REG/2007/29), v nadaljevanju Ustavni okvir.

moči izpeljan hitreje in v večjem obsegu. Prvi je simboličen in se tiče ohranjanje suverenosti ZRJ (prav tam, 147). V praksi je šlo le za to, da ni bila razglašena neodvisnost, kajti Kosovo je imelo med drugim lastno zunanjo in monetarno politiko. Drugi razlog pa je bil v tem, da bi kosovske oblasti, takoj ko bi imelo takšno moč, pričele izzivati teritorialni status quo. (prav tam)

4.2 GRADNJA DRŽAVE

Kosovo je poleg BiH in Cipra ter donedavno tudi južnega Libanona veljal za primer uspešnega posredovanja mednarodne skupnosti, ki niso več obravnavana kot trajajoči oboroženi konflikti toda kjer sta hkrati »mir in politična stabilnost očitno vzdrževana le z dolgoročno namestitvijo ohranjanja miru.« (Woodward 2009, 44). Søbberg ugotavlja, da gradnja miru na Kosovu pravzaprav operira nekje med klasičnim ohranjanjem miru in skrbništvom (2006, 60). Glavna razlika med ohranjanjem miru in skrbništvom pa je tako po mednarodnem pravu kot tudi v teoriji mednarodnih odnosov v tem, da pri ohranjanju miru ZN sodelujejo z obstoječo vlado ozemlja ali države, pri skrbništvu pa OZN je vlada.

Neuspehi te mednarodne vlade, recimo temu takoj po prevzemu oblasti in tudi kasneje, ko nikakor ni uspela uresničiti enega izmed sicer svojih prvenstvenih ciljev, tj. zagotoviti javne varnosti in reda, so se sprva zdeli kot splošno škodljivi za razvoj celotne kosovske družbe. Dejansko pa so na dolgi rok in v končni fazi v političnem smislu najmanj škodile tistemu delu albanske skupnosti, ki se je brezkompromisno zavzemal za nič manj kot neodvisnost. Kajti, katastrofalne varnostne razmere so na drugi strani ogrožale zlasti obstoj manjšinskih skupnosti na Kosovu in tudi poizkus, da se obdrži obstoječa večnacionalna sestava prebivalstva Kosova je spodletel.

S poslabšanjem varnostnega položaja na Kosovu spomladi 1998, ko so se okrepile dejavnosti srbskih varnostnih sil, se je izselitveni tok še povečal. Zlasti pa se je v tem času povečalo število notranje razseljenih oseb in sicer na 175.000 (prav tam). Pravo begunsko eksplozijo pa je povzročilo vojaško posredovanje sil Nata. Samo med 24. marcem in 12. junijem 1999, v času torej v katerem je potekalo bombardiranje ZRJ je iz Kosova zbežalo (ali bilo izgnanih) 800.000 oseb, največ, 426.000 v Albanijo, 228.000 v Makedonijo in 45.000 v Črno goro (prav tam, 234). Njih velika večina, kakor tudi precej poprej pobeglih ali izgnanih – 820.000 – se je že do konca l. 1999 vrnilo na Kosovo, ob tem pa so povratniki pogosto iz suma, da so pripadniki drugih, predvsem srbske narodnosti, sodelovali v nasilnih dejanjih storjenih proti Albancem, sedaj prav tako z nasiljem poslali v beg (verjetno nepovraten) 200.000 Srbov in drugih manjšin, zlasti Romov (prav tam, 242). Srbi, ki so ostali na Kosovu pa dejansko nimajo svobode gibanja in potrebujejo pravzaprav kontinuirano zaščito mednarodne skupnosti. (Søbberg 2006, 67)

Ocena UNHCR je, da je v prvih mesecih misije UNMIK-a in KFOR-ja Kosovo zapustilo približno 230.000 Srbov, Romov in pripadnikov drugih manjšin. Naloga KFOR-ja in UNMIK-a, da zagotovita varno okolje, ni uspela. Pogoji v katerih je bila največja manjšinska skupnost tako rekoč razpolovljena je prispevala k vtisu, da je neodvisnost najbolj praktična izbira. Za izjemno slabo varnostno situacijo, zlasti za manjšine sicer ne gre kriviti mednarodne administracije. Po mnenju Murphya (2007, 90–91) je zanjo moč kriviti med drugim obstoj vzporednega političnega in socialnega sistema Srbov na Kosovu, ki je bil voden iz Beograda. Vendar pa je odločitev, da se navkljub za manjšinske skupnosti in zlasti za Srbe nevzdržni varnostni situaciji nadaljuje z gradnjo državnih ustanov in služb UNMIK-ova. Ta odločitev je ključen prispevek mednarodne uprave k razvoju dogodkov v smeri neodvisnosti.

4.2.1 Pot do samouprave

Oblikovanju Ustavnega okvira, ki je bil sprejet marca l. 2002, tudi ni uspelo postati skupen projekt, ki bi presegal etnične razdelitve saj so se pri njegovem snovanju že na samem začetku (tokrat sami, v znak protesta) izločili Srbi. Še več, proti koncu so iz kroga snovalcev izstopili tudi nekateri albanski strokovnjaki. Na koncu sprejeti dokument je tako močno odseval mednarodno naravo njegovega snovanja (Weller 2009, 181). Søbbjerg (2006, 67) meni, da je Kosovo tudi po sprejetju Ustavnega okvira za prehodno samoupravo dejansko ostalo skrbniško ozemlje »kajti Posebni predstavnik Generalnega sekretarja (v nadaljevanju Posebni predstavnik, op. M. T) ima pristojnosti daleč preko potrebnih sredstev za podporo institucij samouprave.« (prav tam). Ohranil je namreč med drugim pravico tudi do razpustitve Skupščine in razpisa novih volitev in pa končno inštanco pri odločanju o finančnih in monetarnih politikah kot tudi pri nameščanju sodnikov in tožilcev s čimer je imel torej še naprej pravico in možnost usodno vplivati na delo prav vseh vej oblasti. Murphy (2007, 80–81) je zaradi te lastnosti vlogo UNMIK-a primerjal kar s kolonizatorsko. Vsekakor pa je zaradi obsega oblasti mednarodni upravi moč pripisati dobršen del odgovornosti za nadaljnji razvoj dogodkov, ki je sledil.

»Največja ovira za konsolidacijo demokratičnega miru na Kosovu je vgrajena v strukturi operacije ZN: nerešen končni status teritorija.« (Søbbjerg 2006, 69). Temu se je sicer UNMIK zoperstavil s politiko Standardov pred statusom⁶⁶ (Za implementacijo Standardov za Kosovo je bil marca l. 2004 sprejet Načrt za implementacijo standardov za Kosovo⁶⁷). Vendar Kristensen (2006, 136) kljub temu ugotavlja, da Kosovo jasno kaže na problematičnost podpiranja načela pozitivne

66 Standardi za Kosovo (*Standards for Kosovo*) so bili predstavljeni v Prištini 10. decembra 2003.

67 Načrt za implementacijo standardov za Kosovo (*Kosovo Standards Implementation Plan*) je bil sprejet 31. marca 2004.

suverenosti za katerega je po obdobju hladne vojne v mednarodni skupnosti znova zrasla podpora - v dokaz temu avtor podaja pogojevanje priznavanja držav nastalih na področju bivših SFRJ in ZSSR ter spremembo narave mirovnih operacij (prav tam, 139), za primer Kosova pa ravno UNMIK-ovo politiko Standardi pred statusom, ki je bila oznanjena decembra 2003 in ki je neposreden primer zagovarjanja notranje samoodločbe ob hkratnem branjenju restriktivne teritorialne definicije pravice do zunanje samoodločbe.

Avtor sicer identificira dva možna namena pri vzpostavljanju mednarodnih administracij; prvi je v bistvu odziv na slabo kvaliteto vladanja in drugi, ko ni jasno kdo je pravzaprav upravičen do vladanja na določenem ozemlju in ko gre torej za kontekst ozemeljskih sporov. Četudi sta ti dve funkciji tesno medsebojno povezani in avtor predlaga, da bi ju morali tako tudi obravnavati, je tudi v primeru UNMIK-a zaslediti izpostavljenost le prvega, medtem, ko je slednji (torej razrešitev ozemeljskega spora) čeprav dejansko obstaja, zanemarjen (prav tam, 136–138). Kristensen nadalje izpostavlja neločljivo povezanost obeh nalog in navaja različne primere ukvarjanja s teritorialnim statusom, ki so povratno vplivala na edino deklarirano nalogo, tj. reševanja problemov vladanja, ne le na videz (sprejemanje regulativ namesto zakonov, obstoj skupščine namesto parlamenta), temveč tudi vsebinsko in sicer jo jo zadrževala (prav tam, 145). Razlog za to leži v tem, da si UNMIK ni mogel privoščiti uspešne gradnje demokratičnih institucij samouprave kajti to bi pomenilo, da bi vprašanje končnega statusa hitreje splavalo na površino. (prav tam, 147)

Izpostavljeni mehanizem je primer, kako se ob tako širokih pristojnostih kot jih je na Kosovu imel UNMIK, zlahka vpliva na celoten spekter političnih vprašanj. Tako je bilo tudi z učinkovanjem v obratni smeri in sicer z naslova reševanja problemov vladanja na teritorialno vprašanje. Pri tem je bil ključen razvoj dogodkov v letih 1999–2004, ko se je vzpostavljala institucionalna narava do izgrediv marca l. 2004 v katerih je bilo ubitih 19, ranjenih 954 ljudi in kar 4.100 razseljenih (Baskin 2006, 76). V le dveh dneh nemirov je bilo uničenih 730 hiš in 36 pravoslavnih cerkva, samostanov in drugih verskih objektov. Sodelovalo je več kot 50.000 Albancev.⁶⁸ Izgredi, ki so bili nenadni in so mednarodno skupnost presenetili so namreč povzročili zasuk v odnosu nekaterih mednarodnih akterjev do kosovskega vprašanja zlasti v smeri naraščanja podpore prepričanju, da je treba kosovsko vprašanje končno rešiti. Izhodišče pri tem pa je bila seveda obstoječa politična realnost, ustvarjena v prvih petih letih gradnje miru, v kateri je že prevevala nekakšna determiniranost glede najboljšega možnega končnega statusa in vtis o neizogibnosti neodvisnosti.

68 Več o nemirih na Kosovu l.2004 in reakciji KFOR-ja v Murphy (2007, 195–203).

4.2.2 Pot do neodvisnosti

Junija 1. 2008 je posebni odposlanec ameriške zunanje ministrice za pogovore o končnem statusu Kosova, ameriški predstavnik v t. i. *Troiki*, Frank G. Wisner strnil dogajanje od nemirov spomladi l. 2004, do enostranske razglasitve kosovske neodvisnosti.⁶⁹ Izjavil je: /v/erjamem, da je bila kosovska neodvisnost pomemben dosežek za diplomacijo ZDA in tak, ki nam bo dobro služil v časih pred nami.« (Wisner 2008, 3). Pot do končnega statusa od nemirov l. 2004 nadalje, ki so po ambasadorjevem mnenju pokazali na nujnost končnega sporazuma, je imela pet korakov: prvi je bil t. i. Eidevo poročilo (Varnostni svet 2005),⁷⁰ drugo so bili vodeča načela (*guiding principles*) Kontaktne skupine (2005),⁷¹ ki so načrtali temeljna načela za Ahtisaarijeva pogajanja, katerih začetek koncem l. 2005 pomeni tretji korak, četrti korak označuje poskuse sprejetja resolucije v Varnostnem svetu l. 2007 na podlagi Ahtisaarijevega načrta (Varnostni svet 2007)⁷² (ki je predlagal neodvisnost pod nadzorom), ki niso uspeli in zadnji peti korak, ki je sledil junija 2007 na vrhu G-8 v Nemčiji, ko je francoski predsednik Sarkozy predlagal novo rundo pogajanj pod vodstvom EU, Rusije in ZDA, ki se je prav tako končala neuspešno in le dva meseca po njenem neuspešnem zaključku, 17. februarja 2008 so Kosovarji razglasili neodvisnost. (Wisner 2008, 7–10)

Po ambasadorjevih zatrilih so si jo zaslužili zaradi trpljenja v času Miloševića, in ker so pod tutorstvom ZN dokazali, da si znajo vladati (prav tam, 12). Poleg tega pa so v igri tudi ameriški nacionalni interesi: konec zadnjega ozemeljskega spora na Balkanu končno omogoča njegovo pridružitve Evropi, končanje Natove misije, možnost obnovitve vezi s Srbijo (ko se ta sprizajni z neodvisnostjo Kosova), potrditev, da sodelovanje Evrope in ZDA (kljub ruskemu pritisku) omogoča mir na kontinentu in poglobitev vezi med njima (prav tam, 12–13). Kosovo, zaključuje Ambasador, brez ameriške podpore ne bi doseglo neodvisnosti. Kar pa se tiče ZN je jasno, tako Ambasador, da se ga nikoli več ne bi smelo zadolžiti za upravljanje mandatov z nedoločenim (*open-ended*) izidom. (prav tam, 13)

69 Do vključno 25. septembra 2009 so po podatkih zbranih v okviru prostovoljnega in neodvisnega projekta *KosovoThanksYou*, ki spremlja mednarodna priznanja Kosova in hkrati na spletu ponuja tudi informacije o priznavanju kosovskih potnih listov in vizumskih zahtev, Kosovo priznale vse sosednje države razen Srbije in 22 članic EU; priznale ga izmed njih le Ciper, Grčija, Romunija, Slovaška in Španija. Vse države v katerih del ozemlja večinsko naseljujejo manjšine. Na svetovni ravni je Kosovo priznalo 62 članic OZN, med njimi tudi tri stalne članice VS: Francija, VB in ZDA, priznanje pa je v bližnji prihodnosti napovedalo še trinajst držav. (prav tam)

70 Eidevo poročilo, S/2005/635 je bil predan Varnostnemu svetu 7. oktobra 2005.

71 Vodeča načela Kontaktne skupine za dogovor o statusu Kosova (*Guiding principles of the Contact Group for a settlement of the status of Kosovo*) so bila sprejeta novembra 2005.

72 Izčrpen predlog za dogovor o statusu Kosova (*Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement*), S/2007/168/Add.1 je bil posredovan Varnostnemu svetu 26. marca 2007.

5 ZAKLJUČEK

Kosovo je danes, dobro leto in pol po enostranski razglasitvi neodvisnosti, dejansko neodvisno od Srbije. V mednarodni skupnosti mu samostojnost priznava vedno naraščajoče število držav. Njegovo vključitev v mednarodno skupnost vneto zagovarjajo ZDA, priznala ga je že tudi večina evropskih držav. Med njimi tudi vse sosednje države razen Srbije. Brez pristanka Rusije in Kitajske sicer ne more nikoli vstopiti v OZN in si s tem zagotoviti ultimativnega priznanja za svojo lastno državnost in vse dokler še ostaja odprto vprašanje priznanja s strani vseh stalnih članic Varnostnega sveta, ostaja tudi položaj nepopolne samostojnosti Kosova. V takšni situaciji se Kosovo ne more vključiti v evropske integracijske procese, ki so sedaj v polnem zamahu tudi že v vseh državah bivše Jugoslavije in posledično z vztrajanjem v sedanjem položaju tvega trajno marginalizacijo. Kljub temu se zdaj bolj kot kadarkoli poprej zdi, da je neodvisnost enostavno dejstvo, ki to neizogibno postaja. Ker je gibanje za suvereno Kosovo dokaj mladega datuma, (še v SFRJ so Albanci s prepričljivo večino zahtevali zgolj republiko) je iz tega vidika neverjetno hitro - v le slabih dveh desetletjih - prišlo le korak do popolnega uresničenja svojega cilja. Za ta zadnji korak pa bo vendarle potrebno doseči sporazum z Beogradom. Eventualni pristanek Beograda na neodvisnost Kosova, (ob začetku mednarodne misije še povsem nerealna možnost) ki bi v zameno lahko izpogajal zase znaten iztržek, je sedaj pravzaprav edini način s katerim je še moč zadovoljiti Albance na Kosovu in tiste države, ki zaradi strahu pred nespoštovanjem načela ozemeljske celovitosti zaenkrat nasprotujejo priznanju Kosova.

Da ni na mizi več nobene opcije, ki ne bi hkrati vključevala tudi neodvisnosti Kosova, (četudi v kakorkoli omejeni obliki) je zasluga nekaterih zahodnih držav, zlasti ZDA. Kajti v svojih prizadevanjih si ne privoščijo okrniti Albancem tisto kar so ti že uspeli doseči, tj. samoupravo in dejansko neodvisnost od Srbije. Še posebej po izbruhu izgrediv na Kosovu marca 1. 2004 je v teh krogih namreč začelo prevladovati prepričanje, da je prestavljanje razprave o končnem statusa Kosova, ki je nujna za razrešitev konflikta (čeprav nikakor ne edini pogoj) v nedogled, nevarna že samo iz varnostnega vidika. Pri tem so na Zahodu hkrati očitno podlegli politični realnosti na samem terenu in posledično sprejeli tezo, da v situaciji v kateri se zdi nemogoče priti do takšne vrste sporazuma s katerim bi razloge za zadovoljstvo lahko imele vse vpletene strani, končna rešitev, če že mora iti mimo kogarkoli pač ne more mimo interesov albanske večine.

Takšna strategija je bila omogočena zaradi več dejavnikov. Ti dejavniki pa so bili pod neposredno odgovornostjo mednarodne administracije in rezultat njenih politik in neuspehov, s čimer je moč v veliki pritrlditi v uvodu zastavljeni hipotezi, da je delovanje mednarodne uprave na

Kosovu prispevalo k njegovi dejanski samostojnosti in tudi k razvoju dogodkov v smeri neodvisnosti.

Demografska situacija na Kosovu denimo, kjer Albanci predstavljajo več kot devet desetih skupnega prebivalstva je neusmiljena in ne dopušča več nobenega dvoma, da gre v etničnem smislu dejansko za - to je dandanes že res – albansko pokrajino. Večkulturnost je morebiti res vrednota, ki se bi jo dalo na Kosovu v drugačnih časih resda gojiti. Toda v obdobju v katerem je Kosovo bolj etnično homogeno kot kadarkoli poprej v zadnjih nekaj stoletjih in je pravzaprav postalo eno izmed najbolj homogenih pokrajin v Evropi, multikulturnost pač ne more biti tudi lastnost Kosova na kateri bi bilo moč graditi njegovo identiteto. Za slednje si je sicer neuspešno zavzemala mednarodna administracija. Je albanska večina in so manjšine, med katerimi je daleč najštevilčnejša srbska. Interese slednjih je pač mnogo lažje zaobiti kot interese večine in tega so se zavedali tudi na Zahodu.

Pomembna povezana okoliščina na katero je imela mednarodna uprava večjo možnost vpliva je izključenost že tako maloštevilnih Srbov iz političnega življenja Kosova. Poleg relativno majhnega števila pripadnikov manjšine gre to dejstvo pripisati seveda tudi njihovem lastnemu zavračanju sodelovanja in širokem neodobravanju ali celo nepriznavanju novoustanovljenih institucij, ki je med njimi še vedno razširjeno ter precej kratkovidnega zanašanja na Beograd. Vseeno pa glavni razlog za izostanek srbske skupnosti iz političnega in širšega skupnega družbenega življenja na Kosovo leži drugje. Zanj je v največji meri odgovorna izjemno slaba varnostna situacija, ki so ji izpostavljeni sicer vsi prebivalci Kosova, prepričljivo najtežja pa je za pripadnike srbske skupnosti. Pogostokrat je omejeno že samo fizično gibanje izven etničnih enklav. Poleg dolgoročnega neuspeha mednarodne uprave, ko gre za vzpostavitev varnosti, sta imela daljnosežne posledice tudi eksodus Srbov iz Kosova takoj po posredovanju zveze Nata, ko so bili mnogi med njimi žrtve maščevalnih dejanj s strani Albancev in izgredi marca 2004 zaradi katerih je spet pljusnil izven Kosova val srbskih beguncev. Oboje bi bilo morebiti moč preprečiti oz. vsaj omiliti, a mednarodna prisotnost na Kosovu tej nalogi ni bila kos.

Nemara najpomembnejši dejavnik pri odločitvi ZDA in nekaterih evropskih držav, da so pričele pri iskanju izhoda iz *statusa quo* dajati prednost neodvisnosti pa je hkrati tudi največji prispevek mednarodne uprave na Kosovu na njegovi poti k neodvisnosti. Mednarodna uprava je namreč na Kosovu na novo vzpostavila celotno institucionalno infrastrukturo. Dejansko ji je na ta način že uspelo zgraditi državo. To je bilo ključnega pomena pri ustvarjanju vtisa, da bi bila neodvisna država na Kosovu na nek način najnaravnejši razvoj dogodkov glede na dano stanje, tj. država oz. državne institucije so pravzaprav že obstajale - manjkalo je le še mednarodno priznanje.

Temu primerno so se obnašali tudi albanski voditelji. S postopnim kopičenjem vzvodov oblasti v svojih rokah, k čemur je bil UNMIK tako ali tako zavezan, so tak odnos le še krepili. Ne brez razloga, kajti dejansko so v čedalje večjem obsegu sami upravljali pokrajino kot je bilo nenazadnje tudi predvideno s cilji mednarodne operacije. Toda obenem je to upravljanje, zahvaljujoč mednarodni upravi, potekalo v stanju popolne neodvisnosti od Srbije, ki ni imela prav nobene upravljalvske vloge v pokrajini več. Ko so albanski voditelji 1. 2007 pridobili še najboljšo možno legitimnost za vladanje, ki jo je sploh moč v očeh Zahoda pridobiti, tj. po zmagi na svobodnih demokratičnih in večstrankarskih volitvah, ki so bile zopet organizirane in nadzorovane s strani mednarodne prisotnosti, so v pogajanjih o končnem statusu vsi iskali le še pristanek Srbije s čimer bi nastalo stanje postalo legalno z vidika mednarodnega prava.

To stanje pa je nastalo kot neposreden rezultat ukrepov mednarodne uprave. Ta je bila namreč tista, ki je vzpostavila vse vidike moderne države, voljeno zakonodajalno telo, izvršno in sodno oblast. Če je primanjkovalo domačega osebja jih je mednarodna uprava zapolnjevala z osebjem iz tujine kot je bilo temu primer pri nekaterih sodniških mestih, vlogo nekaterih manjkajočih atributov države, npr. vojske, je mednarodna skupnost prevzemala sama. Vzpostavljena je bila lastna carina, lastna osrednja banka, lasten ekonomski sistem, lastna lokalna samouprava. Ker ukrepov, ki bi hkrati zagotavljali tudi določeno integriranost Kosova v Jugoslavijo oz. Srbijo (kar je nenazadnje tudi bil prvoten smisel mednarodne misije) ni bilo, je bil kumulativen učinek politik mednarodne uprave več kot avtonomna samouprava, nastala je namreč samostojna uprava. Vezi s srbskimi strukturami so bile pretrgane.

6 LITERATURA

Allin, Dana H. 2002. *NATO's Balkan Interventions: Adelphi paper 347*. London in New York: Oxford University Press.

Banac, Ivo. 1988. *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: Porijeklo, povijest, politika*. Zagreb: Globus.

Baskin, Mark. 2006. Local Governance in Kosovo: A link to democratic development?. V *Kosovo: between War and Peace: Nationalism, Peacebuilding and International Trusteeship*, ur. Tonny Brems Knudsen in Carsten Bagge Laustsen, 76–95. London in New York: Routledge.

Benko, Vladimir. 1997. *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Bogdanović, Dimitrije. 1984. Kosovo v luči zgodovine albansko-južnoslovenskih odnosov. V *Albanci*, ur. Janez Stanič, 83–102. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Bogetić, Dragan. 2004. Ekonomska i vojna pomoć Zapada Jugoslaviji u vreme sukoba sa Kominformom. V *Jugoslavija v hladni vojni*, ur. Jasna Fischer, Aleš Gabrič, Leonid J. Gibianskii, Edith S. Klein in Ronald W. Preussen, 271–294. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino in Toronto: Institute for Contemporary Issues.

Božić, Ivan. 1973a. Balkanski svet u doba turskih osvajanja. V *Istorija Jugoslavije*, ur. Ivan Božić, Sima Ćirković, Milorad Ekmečić in Vladimir Dedijer, 91–100. Beograd: Prosveta.

--- 1973b. Državna ekspanzija i učvršćivanje vladalačke moći. V *Istorija Jugoslavije*, ur. Ivan Božić, Sima Ćirković, Milorad Ekmečić in Vladimir Dedijer, 69–80. Beograd: Prosveta.

Central Intelligence Agency. 2009. *The World Factbook*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html> (12. september 2009).

Chopra, Jarat in Tanja Hohe. 2004. Participatory Peacebuilding. V *Building Sustainable Peace*, ur. Thomas F. Keating in Andy W. Knight, 241–262. Edmonton: University of Alberta Press in Tokio: United Nations University Press.

Cocozzelli, Fred. 2009. Critical junctures and local agency: how Kosovo became independent. *Journal of Southeast European & Black Sea Studies* 9 (1–2): 191–208.

Commission on Human Security. 2003. *Human Security Now*. Dostopno prek: <http://www.humansecurity-chs.org/finalreport/English/FinalReport.pdf> (26. september 2009).

Contact Group. 2005. *Guiding principles for a settlement of the status of Kosovo*. Dostopno prek: http://kosovotimes.net/kosovo-pdf-library-download-section/doc_view/37-guiding-principles-of-the-contact-group-for-a-settlement-of-the-status-of-kosovo.raw?tmpl=component (28. september 2009).

Cousens, Elizabeth M. 2001. Introduction. V *Peacebuilding as Politics: cultivating peace in fragile societies*, ur. Elizabeth M. Cousens in Chetan Kumar, 1–20. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.

Ćirković, Sima. 1973. Ustaljivanje granica. V *Istorija Jugoslavije*, ur. Ivan Božić, Sima Ćirković, Milorad Ekmečić in Vladimir Dedijer, 45–54. Beograd: Prosveta.

Davison, Roderic H. 1990. *Essays in Ottoman and Turkish History, 1774–1923. The Impact of the West*. Austin: University of Texas.

Department of Peacekeeping Operations. 2009. Dosegljivo prek: <http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/> (29. september 2009).

Diehl, Paul F. 2006. Path to peacebuilding: the transformation of peace operations. V *Conflict Prevention and Peacebuilding in Post-War Societies: Sustaining the peace*, ur. David T. Mason in James D. Meernik, 107–129. London in New York: Routledge.

Državni statistički ured Demokratske federativne Jugoslavije. 1945. *Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku: demografska statistika: Po popisu od 31 – III – 1931 god.: Pregled po srezovima: serija III, sveska 3.* Beograd: Državni statistički ured Demokratske federativne Jugoslavije.

Duijzings, Ger. 2000. *Religion and the Politics of Identity in Kosovo.* New York: Columbia University Press.

Esman, Milton J. 2004. *An Introduction to Ethnic Conflict.* Cambridge in Malden: Polity Press.

Fink Hafner, Danica, Damjan Lajh in Alenka Krašovec. 2005. *Politika na območju nekdanje Jugoslavije.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Fischer, Bernd Jürgen. 1999. *Albania at war, 1939–1945.* London: Hurst and Company.

Franke, C. Volker in Andrea Warnecke. 2009. Building peace: an inventory of UN Peace Missions since the end of the Cold War. *International Peacekeeping* 16 (3): 407–436.

Freeman, Christopher P. 2006. Liberal trusteeship: The convergance of interest and ideology in international administration. V *Kosovo: between War and Peace: Nationalism, Peacebuilding and International Trusteeship*, ur. Tonny Brems Knudsen in Carsten Bagge Laustsen, 168–186. London in New York: Routledge.

Generalna skupščina. 1960. *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples* - Deklaracija o priznavanju neodvisnosti kolonialnim deželam in ljudstvom, A/RES/15/1514. Dostopno prek: <http://www.un-documents.net/a15r1514.htm> (29. avgust 2009).

Generalni sekretar. 1992. *An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking, and Peacekeeping* - Dnevni red za mir: Preventivna diplomacija, ustvarjanje miru in ohranjanje miru, A/47/277 – S/24111. Dostopno prek: <http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html> (23. avgust 2009).

--- 1999a. *Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*, S/1999/779. Dostopno prek: <http://daccess-ods.un.org/TMP/17225.16.html> (29. september 2009).

--- 1999b. *Report of the Secretary-General pursuant to Paragraph 10 of Security Council Resolution 1244*, S/1999/672. Dostopno prek: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20S%201999%20672.pdf> (6. september 2009).

Grošelj, Klemen. 2007. Novi ratovi i razvoj mirovnih operacija (iskustvo Slovenije). V *Etničke manjine i sigurnost u procesima globalizacije*, ur. Siniša Tatalović, 67–81. Zagreb: Politička kultura.

Gurr, Ted Robert. 2000. Ethnic Warfare on the Wane. *Foreign Affairs* 79 (3): 52–64.

Holzgrefe, J.L. in Robert O. Keohane, ur. 2003. *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*. Cambridge: Cambridge University Press.

Imami, Petrit. 2000. *Srbi I Albanci kroz vekove*. Beograd: K.V.S.

Isakovic, Zlatko. 2000. *Democratization, Democracy and Ethnic Conflicts in the Balkans*. Copenhagen: Copenhagen Peace Research Institute.

Jahn, Beate. 2009. The tragedy of liberal diplomacy. V *Statebuilding and Intervention: Policies, practices and paradigms*, ur. David Chandler, 210–229. London in New York: Routledge.

Jarstad, Anna K. 2008. Dilemmas of war-to-democracy transitions: theories and concepts. V *From War to Democracy: Dilemmas of Peacebuilding*, ur. Anna K. Jarstad in Timothy D. Sisk, 17–36. Cambridge, New York in dr.: Cambridge University Press.

Jelušič, Ljubica. 2003. Mirovne operacije kot oblika globalne mirovne preventive pred širjenjem groženj. *Teorija in praksa* 40 (4): 627–647.

Judah, Tim. 2000. *Kosovo: War and Revenge*. New Haven in London: Yale University Press.

Južnič, Stane. 1981. *Novejša zgodovina: izbrana poglavja*. Ljubljana: Dopolna delavska univerza Univerzum.

Keohane, Robert O. 2003. Political authority after intervention: gradations in sovereignty. V *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, ur. J.L. Holzgrefe in Robert O. Keohane, 275–298. Cambridge: Cambridge University Press.

Keren, Michael in Donald A. Sylvan, ur. 2002. *Humanitarian Intervention: Sovereignty versus Responsibility*. London: Frank Cass & Co.

Knight, Andy W. 2004. Conclusion: Peacebuilding Theory and Praxis. V *Building Sustainable Peace*, ur. Thomas F. Keating in Andy W. Knight, 355–382. Edmonton: University of Alberta Press in Tokio: United Nations University Press.

Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi. *Final Act*. Dostopno prek: http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf (24. september 2009).

Kosovothanksyou. 2009. Dostopno prek: <http://www.kosovothanksyou.com/> (25. september 2009).

Kraljevina Jugoslavija. 1938. *Definitivni rezultati popisa stanovništva: od 31. marta 1931 godine: knjiga 2, prisutno stanovništvo po veroispovesti*. Beograd: Državna štamparija.

Kristensen, Rasmus Abildgaard. 2006. Administering membership of international society: The role and function of UNMIK. V *Kosovo: between War and Peace: Nationalism, Peacebuilding and International Trusteeship*, ur. Tonny Brems Knudsen in Carsten Bagge Laustsen, 135–155. London in New York: Routledge.

Kühle, Lene in Carsten Bagge Laustsen. 2006. The Kosovo myth: Nationalism and revenge. V *Kosovo: between War and Peace: Nationalism, Peacebuilding and International Trusteeship*, ur. Tonny Brems Knudsen in Carsten Bagge Laustsen, 19–36. London in New York: Routledge.

Lacina, Bethany. 2004. From Side Show to Centre Stage: Civil Conflict after the Cold War. *Security Dialogue* 35 (2): 191–205.

Lipschutz, Ronnie D. 1998. Seeking a State of One's Own: An Analytical Framework for Assessing Ethnic and Sectarian Conflicts. V *The Myth of »Ethnic Conflict«: Politics, Economics, and »Cultural« Violence*, ur. Beverly Crawford in Ronnie D. Lipschutz, 44–78. Berkeley: University of California.

MacGinty, Roger in Gillian Robinson. 2001. Peacekeeping and the Violence in Ethnic Conflict. V *United Nations Peacekeeping Operations: Ad Hoc Missions, Permanent Engagement*, ur. Ramesh Thakur in Albrecht Schnabel, 26–45. Tokio, New York in Paris: United Nations University Press.

Malcolm, Noel. 1998. *Kosovo: A Short History*. London: Macmillan.

Mertus, Julie A. 1999. *Kosovo: How Myths and Truths Started a War*. Berkeley, London in Los Angeles: University of California Press.

Military-technical Agreement between the International Security Force (»KFOR«) and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia. 1999. Dostopno prek: <http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm> (9. junij 2009).

Murphy, Ray. 2007. *UN Peacekeeping in Lebanon, Somalia and Kosovo. Operational and Legal Issues in Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

O'Connor, Michael. 2001. Policing the Peace. V *United Nations Peacekeeping Operations: Ad Hoc Missions, Permanent Engagement*, ur. Ramesh Thakur in Albrecht Schnabel, 57–73. Tokio, New York in Paris: United Nations University Press.

Paris, Roland. 2004. *At War's End*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pirjevec, Jože. 1995. *Jugoslavija 1918–1992. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper: Založba Lipa.

--- 2003. *Jugoslovanske vojne: 1991–2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Predsedujoči Svetu EU. 2008. *Govor v Evropskem parlamentu, 20. februarja 2008 na zasedanju v Strasbourghu*. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20080220+ITEM-009+DOC+XML+V0//RO> (25. september 2009).

Prehodni sporazum za mir in samoupravo na Kosovu. 1999. (*The Interim Agreement for Peace and Self-government in Kosovo*). Dostopno prek: http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html (28. avgust 2009).

Prunk, Janko, v sodelovanju s Cirilo Toplak in Marjeto Hočevar. 2006. *Parlamentarna izkušnja Slovencev: 1848–2004*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Ramet, Sabrina P. 2002. *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milošević*. Boulder: Westview Press.

--- 2006. *The three Yugoslavias: state-building and legitimation, 1918–2005*. Washington: Woodrow Wilson Center Press in Bloomington: Indiana University Press.

Ramsbotham, Oliver, Tom Woodhouse in Hugh Miall ,ur. 2006. *Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts*. Cambridge in Malden: Polity Press.

Rizman, Rudi. 1991. Teoretske strategije v študijah nacionalizma. V *Študije o etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 15–38. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije.

Savezni zavod za statistiku. 1982. *Popis stanovništva, domačinstava i stanova 1981. godine: nacionalni sastav stanovništva po opštinama: konačni rezultati. Statistički bilten broj 1295*. Beograd: Savezni zavod za statistiku.

Schaller, Christian in Ulrich Schneckener. 2009. *Das Peacebuilding-System der Vereinten Nationen: Neue Mechanismen – neue Möglichkeiten?* Berlin: Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit.

Sens, Allen G. 2004. From Peace-keeping to Peace-building: The United Nations and the Challenge of Intrastate War. V *The United Nations and Global Security*, ur. Richard M. Price in Mark W. Zacher, 141–160. New York: Palgrave Macmillan.

Shaw, Stanford J. in Ezel Kural Shaw. 1977. *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey. Volume 2: Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808–1975*. Cambridge: Cambridge University Press.

Simone, Michele. 2009. Intervju z avtorjem. Varšava, 14. september.

Srpska Akademija nauke i umetnosti. 1986. *Memorandum*. Dostopno prek: http://dc94.4shared.com/download/26114306/e274c61c/Memorandum_SANU.pdf?sid=20090928-033853-26f59fe5 (28. september 2009).

Stewart, Frances, ur. 2008. *Horizontal Inequalities and Conflict: Understanding Group Violence in Multiethnic Societies*. Basingstoke in New York: Palgrave Macmillan.

Stipčević, Aleksandar. 1984. Nastanek albanskega naroda. V *Albanci*, ur. Janez Stanič, 9–22. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Søbjerger, Lene Mosegaard. 2006. The Kosovo experiment: Peacebuilding through an international trusteeship. V *Kosovo: between War and Peace: Nationalism, Peacebuilding and International Trusteeship*, ur. Tonny Brems Knudsen in Carsten Bagge Laustsen, 66–75. London in New York: Routledge.

Truman, Harry. 1947. *Govor na skupni seji Kongresa 12. marca 1947*. Dostopno prek: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/trudoc.asp (26. september 2009).

Türk, Danilo. 1999. Govor na 4011. zasedanju Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov. V *4011th Meeting of the Security Council, S/PV. 4011 – Provisional*. Dostopno prek: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SPV4011.pdf> (29. avgust 2009).

UNMIK. 2001. *Constitutional Framework for Provisional Self-Government*, UNMIK/REG/2007/29. Dostopno prek: <http://www.unmikonline.org/constframework.htm> (31. avgust 2009).

--- 2003. *Standards for Kosovo*. Dostopno prek: http://www.unmikonline.org/standards/docs/leaflet_stand_eng.pdf (29. september 2009).

--- 2004. *Kosovo Standards Implementation Plan*. Dostopno prek: http://www.unmikonline.org/pub/misc/ksip_eng.pdf (29. september 2009).

Ustanovna listina Združenih narodov (Charter of the United Nations). 1945. Dostopno prek: <http://www.un.org/en/documents/charter/> (5. avgust 2009).

Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije. Ur. l. SFRJ št. 9/1974 (21. februar 1974).

Varnostni svet. 1992. *Note by the President of the Security Council*, S/23500. Dostopno prek: http://www.stimson.org/cnp/pdf/S23500_UNSC.pdf (23. avgust 2009).

--- 1998. *Resolution 1160*, S/RES/1160/1998. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/090/23/PDF/N9809023.pdf?OpenElement> (26. maj 2009).

--- 1998b. *Resolution 1199*, S/RES/1199/1998. Dostopno prek: [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1199%20\(1998\)&Lang=E&Area=UNDOC](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1199%20(1998)&Lang=E&Area=UNDOC) (28. avgust 2009).

--- 1998c. *Resolution 1203*, S/RES/1203/1998. Dostopno prek: [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1203%20\(1998\)&Lang=E&Area=UNDOC](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1203%20(1998)&Lang=E&Area=UNDOC) (28. avgust 2009).

--- 1999a. *Letter dated 6 May 1999 from the Permanent Representative of Germany to the United Nations addressed to the President of the Security Council*, S/1999/516. Dostopno prek: <http://www.un.org/peace/kosovo/s99516.pdf> (4. september 2009).

--- 1999b. *Letter dated 7 June 1999 from the Permanent Representative of Germany to the United Nations addressed to the President of the Security Council*, S/1999/649. Dostopno prek: <http://www.un.org/peace/kosovo/s1999649.pdf> (4. september 2009).

--- 1999c. *Resolution 1239*, S/RES/1239/1999. Dostopno prek: [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1239%20\(1999\)&Lang=E&Area=UNDOC](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1239%20(1999)&Lang=E&Area=UNDOC) (28. avgust 2009).

--- 1999d. *Resolution 1244*, S/RES/1244/1999. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement> (9. junij 2009).

--- 2005. *Letter dated 7 October 2005 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council*. Dostopno prek: <http://www.unosek.org/docref/KaiEidereport.pdf> (28. september 2009).

--- 2007. *Letter dated 26 March 2007 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council, Addendum: Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement*, S/2007/168/Add.1. Dostopno prek: http://www.unosek.org/docref/Comprehensive_proposal-english.pdf (28. september 2009).

Vickers, Miranda. 1998. *Between Serb and Albanian: A history of Kosovo*. London: Hurst & Company.

Visoki odbor Generalnega sekretarja OZN. 2004. *Report of the Secretary-General's High-level Panel on Threats, Challenges and Change – A more secured world: our shared responsibility*, A/59/565. Dostopno prek: <http://www.un.org/secureworld/report.pdf> (13. september 2009).

Visoki komisariat ZN za begunce. 2000. *The State of the World's Refugees 2000: Fifty Years of Humanitarian Action*. Oxford: Oxford University Press.

Voje, Ignacij. 1981. Posledice osmanskega gospodstva v južnoslovanskih deželah. V *Svetovna zgodovina: od začetkov do danes*, ur. Jochen Bleicken, Meta Sluga, Günther Böing, Bogo Grafenauer, Marjan Krušič in Marko Žerovnik, 403–405. Ljubljana: Cankarjeva založba.

--- 1982. Jugoslovanske dežele od prevlade Benečanov in Turkov do prevlade Habsburžanov. *Zgodovinski časopis* 36 (1–2): 19–43.

Vučković, Milan in Goran Nikolić. 1996. *Stanovništvo Kosova u razdoblju od 1918. do 1991. godine: sa osvrtom na prethodni istorijski period*. München: Slavica Verlag dr. Anton Kovač.

Weller, Marc. 2009. *Contested Statehood: Kosovo's Struggle for Independence*. Oxford in New York: Oxford University Press.

Winnifrith, Tom. 1991a. Albania and the Ottoman Empire. V *Perspectives on Albania*, ur. Tom Winnifrith, 74–88. New York: St. Martin's Press.

--- 1991b. Introduction. V *Perspectives on Albania*, ur. Tom Winnifrith, 1–13. New York: St. Martin's Press.

Wisner, Frank G. 2008. *The Sixth Angier Biddle Duke Lecture: The Kosovo Settlement: Diplomacy in the Balkans*. New York: National Committee on American Foreign Policy.

Wolff, Stefan. 2006. *Ethnic Conflict: A Global Perspective*. Oxford: Oxford University Press.

Woodward, Susan L. 2009. Do the root causes of civil war matter? On using knowledge to improve peacebuilding interventions. V *Statebuilding and Intervention: Policies, practices and paradigms*, ur. David Chandler, 42–71. London in New York: Routledge.

Yannis, Alexandros. 2002. The Creation and Politics of International Protectorates in the Balkans: Bridge Over Troubled Waters. *Journal of International Relations and Development* 5 (3): 258–274.

Zavod za statistiku Kosova. 2008. *Demografske promene Kosova u periodu 1948–2006*. Priština: Zavod za statistiku Kosova.

Žagar, Mitja. 2006. Etnični odnosi, nacionalizem in človekove pravice v jugovzhodni Evropi in v evropskih okvirih. *Razprave in gradivo* (50–51): 286–297.